

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему

«Механізми участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові»

Студента 2 курсу магістратури денної форми
навчання спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування» освітньо-
наукової програми «Парламентаризм і
парламентська діяльність»
Маляренка Олександра Сергійовича

Науковий керівник
д.політ.н., проф. Гошовська Валентина
Андріївна

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань

Студент Маляренко Олександр Сергійович
(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
парламентаризму від «02» квітня 2024 р., протокол № 4.

Завідувач кафедри парламентаризму, доктор політичних наук, професор
Гошовська Валентина Андріївна Гошовська
(підпис)

КИЇВ – 2024

АНОТАЦІЯ

Маляренко О.С. Механізми участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2024.

Зміст роботи. Розглянуто наукові підходи до обґрунтування участі інститутів представницької влади в державі та понятійне поле дослідження. Охарактеризовано нормативно-правовий і кадровий механізми участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України. Визначено перспективні напрями розвитку механізмів участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України.

Ключові слова: парламентаризм, парламент, представницькі органи державної влади, інститути представницької влади, механізми державного управління, демократія участі.

ANNOTATION

Malyarenko O.S. Mechanisms of participation of institutions of representative power in post-war reconstruction. – Qualifying master's thesis on manuscript rights.

Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 28 «Public Management and Administration», specialty: 281» Public Management and Administration». – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2024.

The content of the work. Scientific approaches to justifying the participation of institutions of representative power in the state and the conceptual field of research are considered. The normative-legal and personnel mechanisms of the participation of institutions of representative power in the post-war reconstruction of Ukraine are characterized. Prospective directions for the development of mechanisms for the participation of institutions of representative power in the post-war reconstruction of Ukraine have been determined.

Keywords: parliamentarism, parliament, representative bodies of state power, institutions of representative power, mechanisms of state administration, participatory democracy.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ІНСТИТУТІВ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ВЛАДИ	9
1.1. Наукові підходи до обґрунтування участі інститутів представницької влади в державі.....	9
1.2. Понятійне поле дослідження	22
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМІВ УЧАСТІ ІНСТИТУТІВ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ВЛАДИ У ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ.....	28
2.1. Нормативно-правові акти та організаційні засади участі інститутів представницької влади	28
2.2. Використання кадрових ресурсів забезпечення участі інститутів представницької влади	33
Висновки до розділу 2	39
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ УЧАСТІ ІНСТИТУТІВ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ВЛАДИ У ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ	39
3.1. Зарубіжний та вітчизняний досвід застосування дієвих механізмів участі інститутів представницької влади.....	41
3.2. Рекомендації щодо підвищення участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України	49
Висновки до розділу 3	56
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60

ВСТУП

Актуальність дослідження. Повномасштабне вторгнення рф в Україну 24 лютого 2022 року є подією, яка суттєво змінила життя нашого народу і, відповідно, участь кожного громадянина у досягненні переможного миру і відновлення держави.

Війна, розв'язана рф проти України, має значний вплив на глобальну безпеку, економіку, політику, спричинила масову міграцію населення. Вона є не лише локальним конфліктом, а й глобальним викликом, загрожує безпеці Європи і світу. Тому повоєнний розвиток України матиме важливі наслідки, як для нашої країни, так і для регіону і світу, в цілому.

Війна в Україні вплинула на роль і значення інститутів представницької влади, до яких відносять діяльність тих, що ґрунтуються на засадах демократії та народовладдя і які формуються шляхом проведення загальнонаціональних чи місцевих виборів, визначених чинним законодавством. Вони набули особливого значення під час війни з рф і матимуть особливе значення під час повоєнного відновлення нашої держави, адже саме вони відповідають за розроблення й реалізацію стратегії відновлення та забезпечення прозорого і справедливого розподілу ресурсів у державі і громадах.

Важливість дослідження зазначеної теми визначається можливістю розширити знання у сфері публічного управління, зокрема щодо ролі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України. Це нова тема дослідження, яка досі не була предметом детального вивчення і тому потребує додаткового аналізу й обґрунтування, хоча деякі питання щодо проблем участі громадян у державних справах й учасницької демократії відображені у наукових працях науковців, зокрема, членів наукової школи вітчизняного парламентаризму (В.А. Гошовська, [37-38; 72-73], В.В. Гошовський [9], Л.І. Даниленко [11-14; 26], І.Д.Дудко [16], В.В. Крейденко [24], Н.О. Максименцева [27], І.В.Рейтерович [61-62]) та інших - О. Кудласевич [25].

Водночас, незважаючи на науковий доробок із зазначеної проблеми, все ж вона потребує додаткового вивчення.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування механізмів участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України та розроблення практичних рекомендацій щодо посилення їх ролі у цьому процесі.

Для досягнення цієї мети дослідження сформульовано такі завдання:

- визначити наукові підходи до обґрунтування участі інститутів представницької влади в державі;
- уточнити понятійне поле дослідження у системі «представницька влада - представницькі органи влади – інститути представницької влади»;
- обґрунтувати нормативно-правові, організаційні, кадрові механізми участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України;
- визначити перспективні напрями розвитку механізмів участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України;
- надати практичні рекомендації представницьким органам влади щодо підвищення їх участі у повоєнній відбудові України.

Об'єкт дослідження – інститути представницької влади у повоєнній відбудові держави.

Предмет дослідження – механізми участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України.

Методи дослідження. У процесі дослідження для вирішення поставлених завдань використано такі методи:

- системний аналіз проблем розвитку демократії і народовладдя в державі;
- термінологічний аналіз базових понять дослідження;
- компаративний аналіз участі інститутів представницької влади у справах держав з різним рівнем демократії;
- контент аналіз нормативно-правової бази діяльності представницьких органів влади в Україні;

- прогнозування та моделювання системи вдосконалення механізмів участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України.

Наукова новизна одержаних результатів. Кваліфікаційна магістерська робота є комплексним дослідженням з публічного управління, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати щодо нормативно-правових і кадрових механізмів участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України.

Основні положення, що мають елементи новизни, полягають в:

–*обґрунтуванні* нормативно-правових і кадрових механізмів участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України;

–*удосконалені* розуміння сутності поняття «інститути представницької влади» та «участь представницьких органів влади в державі»;

–*дістало подальшого розвитку* визначення пріоритетних напрямків розвитку механізмів участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що прогресивні науково-прикладні дослідження, розроблені з метою розширення наукової дискусії щодо тлумачення, висновків і пропозицій, мають універсальний характер і розвивають існуючу проблематику та створюють нові підходи до розуміння діяльності представницьких органів влади в умовах повоєнного відновлення України та ухвалення ефективних рішень із метою збереження демократичних засад управління і народовладдя.

Вони можуть бути використані:

- у науково – дослідній сфері при подальшій розробці доктринальних та прикладних наукових положень про засади парламентаризму при визначенні ролі і місця представницьких органів влади у збереженні і примноженні демократичного розвитку держави;

- у правотворчості - при внесенні змін до чинного законодавства України щодо захисту прав і свобод громадян у період повоєнного відновлення держави;

- у практичній діяльності при вдосконаленні системи організаційно –

правового забезпечення діяльності представницьких органів влади з урахуванням досвіду країн сталої демократії;

- в освітньому процесі, зокрема, при викладанні навчальної дисципліни «Парламентаризм у системі публічного управління» в освітній програмі «Парламентаризм та парламентська діяльність» спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», що викладається у Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також при складанні навчальних програм, підготовці монографій, підручників і посібників.

Структура та обсяг кваліфікаційної магістерської роботи. Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 73 найменування. Загальний обсяг роботи становить 68 сторінок.

Апробація результатів дослідження. Окремі аспекти дослідження опубліковані у збірнику тез доповідей щорічної Міжнародної науково-практичної конференції на тему: Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього (Київ, 24.04.2024 р.)

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ІНСТИТУТІВ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ВЛАДИ

1.1. Наукові підходи до обґрунтування участі інститутів представницької влади в державі

Науковці зазначають, що поняття «представницька влада» характеризує форму народовладдя, зокрема, репрезентативне народовладдя, де право приймати рішення громада реалізує через обраних нею представників, які відстоюють її суспільні інтереси. Таке розуміння поняття ґрунтується на сукупності повноважень, делегованих народом своїм обранцям, які формують колегіальні установи різних рівнів, таких як парламент та місцеві ради (міські, обласні, територіальні інші) на термін, визначений законодавством у конкретній державі.

В Україні – це Верховна Рада України, обласні та місцеві ради депутатів, ради територіальних громад, які формуються шляхом проведення загальнонаціональних чи місцевих виборів згідно чинного законодавства [3].

Тобто, сутність поняття «представницька влада» ґрунтується на принципах виборності та колегіальності у здійсненні повноважень обраних посадових осіб.

У державному управлінні виокремлюють національне (народне) та регіональне (міське) представництво, яке формує відповідні органи публічної влади, в яких, відповідно, формуються особливі суспільні відносини між державою, суспільством і громадою [38].

Сучасний погляд науковців на поняття «представницька влада» пов'язаний із парламентом, який відіграє ключову роль на підставі принципу поділу влади і віднесений до законодавчої гілки влади в державі. Також - із сукупністю повноважень, делегованих народом своїм обраним представникам, об'єднаним у колегіальні органи й установи (парламент, муніципальна рада) на

визначений термін [38]. Функціональним при цьому є відображення інтересів усіх верств населення за умови, що такі публічні органи влади мають вирішальну роль у прийнятті управлінських рішень. А це можливо, як правило, за демократичних умов, зокрема, за умов учасницької демократії, яку науковці розглядають через сформовану у суспільстві політичну культуру.

Наприклад, за визначенням Л. Даймонда, політична культура розглядається як «погляди, настанови, цінності, ідеали, оцінки політичної системи своєї країни та своєї ролі у цій системі, властиві певному народові» [10, с. С. 882 – 942]; Г. Алмонда і С. Верби – «як установки стосовно політичної системи і її окремих частин та установки щодо власної ролі у цій системі» [1, с. 123-133].

Тобто, автори розкривають сутність політичної культури через сферу політичної свідомості. Однак, поряд із таким підходом до розуміння цього поняття існує й інший, який розкриває політичну культуру через єдність політичної свідомості і політичної поведінки. Так, наприклад, Є. Вятр, розглядає політичну культуру, як «сукупність позицій, цінностей і зразків поведінки, що стосуються взаємовідносин влади і громадян» [4, с. 144-145].

Такий підхід дещо повніше розкриває сутність політичної культури, адже поведінка – це спосіб існування культури, яка неможлива поза нею.

Окрім цих наукових підходів, на ряду з політичною свідомістю й поведінкою, до політичної культури відносять також особливості функціонування політичних інститутів, які здійснюють публічне управління в державі чи на її територіях. Це – представницькі органи влади (далі – ПОВ). Їх особливість полягає у способі формування публічної влади, тобто - тільки шляхом виборів; їх стабільність - у віковій традиції демократичного світу, і України, зокрема, формувати державу на засадах народовладдя; їх спосіб ухвалення рішення - лише на засадах *принципу колегіальності*; їхнє функціонування ґрунтується на сукупності таких принципів, як:

- «універсальне виборче право;
- справедливо організовані вибори;
- право брати участь у справах громади і держави, в цілому;

- надійний захист свободи висловлювати власну думку;
- наявність вільних і конкуруючих між собою джерел інформації, що виведені з-під урядового контролю;
- високий ступінь свободи у створенні різноманітних організацій;
- залежність уряду від виборців і результатів виборів» [37].

У контексті децентралізації державної влади у розвинутих демократіях успішність реформування публічної влади нерозривно пов'язують з ефективністю діяльності її ПОВ, які мають основною місією:

- запобігати відродженню тоталітаризму та посиленню авторитаризму;
- посилювати представництво інтересів народу;
- забезпечувати можливості громадян впливати на владу і контролювати її дії;
- мінімізувати корупцію і бюрократію;
- створювати умови для активізації участі громадян у розробленні й ухваленні суспільно-значущих рішень.

На сучасному етапі розвитку демократичних держав світу і України, зокрема, *ПОВ є ключовою формою організації народовладдя та захисту народного суверенітету*. Власне через них можливе безперервне і невідкладне функціонування державної влади, прийняття суспільно важливих рішень на професійному рівні.

Тобто, важливим для здійснення представницької влади є здатність людей об'єднуватися для захисту власних інтересів. Такі організації виникають на основі спільних поглядів і цінностей, слугують протиположністю деспотизму і свавілля суб'єктів влади.

Щоб стати ефективним інструментом політичного впливу, такі організації проходять певні етапи розвитку. Вони спочатку об'єднують людей навколо спільних ідей; потім – формують територіальні громади і в них ради депутатів, які можуть впливати на місцеву політику; політ - формують органи місцевого самоврядування (далі – ОМС), яке є основою для публічного управління і яке є ширшим поняттям, ніж державне управління, тому що характеризуються більшою кількістю його суб'єктів. Суб'єктом публічного управління є

колегіальний орган влади, на відміну від державного управління, суб'єктом управління якого є керівник органу державної влади. Як правило, такий керівник не є обраною особою, на відміну від представників колегіальних органів влади (ПОВ), які обрані народом на загальнонаціональних чи місцевих виборах.

Зазначимо, що в системі представницької влади не існує ієрархічного підпорядкування органам державної влади (далі – ОДВ), адже місцеві ради як представницькі органи місцевого самоврядування формуються на інших засадах, ніж центральні (загальнодержавні) і за іншими законодавством

Загальнонаціональні вибори є важливим механізмом відбору представників народу до ОДВ, зокрема до ПОВ (в Україні – це Верховна Рада України), які формують Уряд в державі.

Формування ПОВ розглядається також як освітній процес, який допомагає людям зрозуміти важливість представницького правління, виборів, які сприяють балансу між професіоналізмом бюрократії й ефективним контролем за діяльністю владних інституцій з боку громадянського суспільства.

У результаті в державі формується ефективне представницьке правління, яке залежить від:

- здатності кожного громадянина поважати виборче право і погоджуватися з його принципами;
- його готовності брати активну участь у політичному процесі і виконувати власні громадянські обов'язки.

На наш погляд, ці два принципи є базовими інститутами представницької влади і мають особливе значення для України у її повоєнній відбудові. Адже, участь людини в політико-управлінському процесі, яким є вибори представників народу до ПОВ на всіх рівнях публічного управління, може бути визначена "зверху" (наприклад, участь у безальтернативних виборах в умовах однопартійної системи; участь в організаціях, що знаходяться під повним контролем уряду) і не впливати на політиків і на прийняті рішення. І інша - автономна участь, яка допускає вільне волевиявлення громадянина.

Демократичне товариство з високим рівнем розвитку політичної культури встановлює пріоритет автономної участі громадян у політиці. Саме на таких засадах формується парламент, як представницький орган державної влади, який обирається громадянами держави і здійснює представницьку і законодавчу владу.

Термін «парламент» виник у середньовічній Англії і походить від французького слова «parler», що означає «говорити» [31]. У сучасному розумінні він вказує на «представницький характер володіння представницькою та законодавчою владою, і є необхідною складовою демократичної системи управління, обирається населенням» [64].

Ідея народного представництва виникла в Стародавній Греції. Платон, Аристотель, інші філософи того часу вважали, що народ не може самостійно управляти державою, тому його інтереси мають представляти обрані представники. Римський сенат, наприклад, був таким представницьким органом влади. Він складався з представників знаті і служив для обговорення важливих державних питань.

У сучасних демократичних державах парламент є одним із ключових інститутів публічного управління. Він відповідає за розробку й ухвалення законів, контроль за діяльністю уряду, за вирішення інших важливих питань, що стосуються інтересів суспільства.

На відміну від парламенту, вітчизняні вчені акцентують увагу на понятті «парламентаризм», які не є тотожними.

Парламентаризм розглядається, «як особлива система публічного управління, що характеризується багатогранністю» [38]. Його основу складають такі базові принципи, як [33]:

- принцип розподілу влади – це принцип, згідно з яким влада в державі розподіляється між законодавчою, виконавчою та судовою гілками. У парламентських системах законодавча влада є найважливішою, оскільки вона відповідає за ухвалення законів, які є основою для діяльності інших гілок влади;

- визнання головної ролі законодавчої влади – це принцип, згідно з яким законодавча влада має найвищий статус у державі. Парламент у парламентських системах має широкі повноваження, включаючи право ухвалювати закони, контролювати діяльність уряду та затверджувати бюджет;

- суверенітет народу – це принцип, згідно з яким народ є джерелом влади в державі. У парламентських системах народ реалізує свою владу через парламент, який обирається на основі загального виборчого права;

- загальне виборче право – це принцип, згідно з яким право голосувати на виборах мають усі громадяни, які досягли встановленого законом віку. У парламентських системах загальне виборче право є основою для легітимності парламенту;

- політичне панування найбільш популярних партій – це принцип, згідно з яким у парламентських системах найбільш популярні партії формують уряд. Цей принцип забезпечує стабільність та ефективність державної влади.

Парламентаризм у демократичному світі є найпоширенішою формою державного устрою. Парламентські системи існують у більшості розвинених країн світу, а також у багатьох країнах, що розвиваються.

Важливим етапом у розвитку парламентаризму мають праці відомих британських і французьких мислителів, які сформулювали фундаментальні ідеї щодо демократичного устрою держави.

Розглянемо деякі з них:

- Дж. Локк, наприклад, у своїй праці «Два трактати про правління» охарактеризував представницьку владу через концепцію громадянського суспільства [38], в якому громадянами мають формувати соціальний договір, який гарантує їм недоторканність власності та сприяє реалізації принципу рівності перед законом для всіх членів суспільства;

- Шарль-Луї Монтеск'є - розвинув ідеї Дж. Локка, сформулював принцип стримувань і противаг, вважав, що у представницькій владі участь народу обмежується обранням представників, особливий акцент робив на тому, що учасники представницьких зборів мали відзначатися народженням і багатством [38];

- Джеймс Медісон розглядав представницьку владу як «гарантію захисту свободи, покладаючи акцент на необхідності легітимної держави, розподілу повноважень і принципу конституціоналізму; вважав, що ідеал абсолютної рівності у демократії є недосяжним, оскільки рівність у власності, думці і позиції є абсурдом» [71, р. 501–509.];

- Аре Ліпхарт «порівнював представницьку владу з електоральною системою, де підтримка партій, процес виборів та зміни управління через механізми відсторонення від влади обраної особи вважаються важливими факторами ефективності» [70, р. 42–48.];

- Р. Даль «розглядав представницьку владу через призму трансформації політичних систем та взаємозв'язку свободи, рівності і демократії; зв'язував її з рівнем політичної компетентності громадян» [69]. Серед сучасних вимог до компетентності представників політичної влади відносив:

- краще розуміння громадянами своїх потреб порівняно з потребами суспільства;

- більш потужні мотиви дій у власних інтересах порівняно з мотивами в інтересах суспільства;

- якщо громадяни розуміють свої інтереси, їхній природний егоїзм підштовхує їх діяти для захисту цих самих інтересів.

Р. Даль увів у наукове вжиття поняття «поліархія», яке визначає специфічний політичний режим, що характеризується двома ключовими рисами: плюралізмом і наявністю опозиції. Він використовував термін «представницька влада» як синонім до поняття «поліархія». Зазначав, що «поліархія» представляє собою унікальний режим управління сучасною державою, який відрізняється від усіх режимів, що існували до XIX століття, а також від більшості сучасних урядів націй-держав. Він вважав, що цей режим базується на:

- відносно високій терпимості до опозиції;

- спрямованості на можливість широкого впливу на уряд та його дії;

- можливості зміни політичного курсу.

У своїх роботах Р. Даль акцентував увагу на необхідності дотримання мінімальних умов для успішної роботи представницької влади.

Ці вимоги включають:

- забезпечення стабільності історичного розвитку;
- існування конкурентного політичного середовища;
- соціально-економічний розвиток у суспільстві;
- підвищення рівня освіченості і грамотності для забезпечення ефективного соціального взаємодії;
- наявність плюралістичного соціального порядку; протидія соціальній нерівності;
- зменшення громадських конфліктів;
- розвиток субкультур і ефективних моделей управління;
- наявність достатньої кількості політичних активістів.

Розвиток поглядів на представницьку владу, який відбувся з початком робіт Р. Даля, продовжився за тенденцією, що була визначена на початку ХХІ століття Д. Артером, який акцентував увагу на ключових аспектах цієї форми влади, таких як «видимість», «доступність», «проникність» [68]. З їх поєднанням досягається ефективність відносин між парламентом і громадськістю, ефективне виконання парламентом своїх законодавчих обов'язків, впливовість дискусій у парламенті та партій, а також зменшення негативного впливу на суспільство від ігнорування виборцями своїх соціально-політичних обов'язків.

Особливий акцент у сучасних наукових розвідках робиться на поширенні досвіду успішних громадських практик через створення консультаційних структур. «Розуміння представницької влади розширюється від публічної сфери до інформаційних структур, соціальних асамблей, медійних проєктів, інструментів громадянської освіти та стратегій лідерства тощо» [68];

- Д. Роулз пропонує інше уявлення про сутність представницької влади, розглядаючи її «як набір правил, що регулюють дії окремих осіб та утворюють базову структуру суспільства» [63, с. 192–238]. Це спирається на «початкову позицію» – згоду всіх учасників, вибір на основі справедливого початкового

розподілу ресурсів для переговорів. Рівність розглядається як результат договірному процесу, в якому враховуються думки окремих осіб. Роулз розрізняє людей як вільних та рівних осіб, наголошуючи на їхньому праві формувати, переглядати та реалізовувати власні уявлення про благо та справедливість, маючи «чуття справедливості»;

- Юрген Габермас, один із найвпливовіших філософів і соціологів другої половини ХХ століття, вважав, «що представницька влада залежить від двох протилежних процесів [38]:

1. Формування легітимності влади, яка народжується в процесі комунікацій політичної громадськості. Цей процес відбувається за допомогою дискурсу, в якому учасники обмінюються аргументами та намагаються прийти до згоди.

2. Забезпечення легітимності через політичну систему, за допомогою якої адміністративна влада намагається керувати політичними комунікаціями. Цей процес відбувається за допомогою законодавчих актів, судових рішень та інших інструментів політичного контролю».

Ю. Габермас виокремлює фундамент комунікації, який називає «фоновим консенсусом». Цей консенсус становить особливості окремих «форм життя», тобто способів, у яких люди живуть і взаємодіють один з одним. Він базується на некритичних переконаннях, які поділяються членами певного співтовариства, що утворюють зразки інтерпретації, лояльного поводження, особистісних структур.

Народ, від якого і повинна виходити державно-організована влада, не є суб'єктом, наділеним волею і свідомістю. Він виступає тільки через плюралізм дій, а як народ він у принципі не наділений ні здатністю ухвалювати рішення, ні здатністю діяти.

Таким чином, політична воля є результатом взаємодії двох протилежних процесів:

1. Дискурсу, в якому люди обмінюються аргументами та намагаються прийти до згоди. Цей процес є основою легітимності влади, оскільки він забезпечує її зв'язок з народом.

2. Політичної системи, за допомогою якої адміністративна влада намагається керувати політичними комунікаціями. Цей процес є необхідним для забезпечення ефективності влади, але він може призвести до її авторитаризму, якщо він не буде обмежений рамками дискурсу.

Існування представницької влади є складним і багатогранним процесом, який залежить від кількох факторів:

1. Від рівня розвитку політичної системи, її інституційної та нормативної підсистем. Представницька влада не може існувати без ефективних політичних інститутів, які забезпечують її функціонування.

2. Від рівня політичної культури суспільства. Представницька влада повинна спиратися на довіру та підтримку народу.

3. Від особливостей історичного розвитку суспільства. Представницька влада може набувати різних форм і функцій у різних країнах і культурах.

Тобто, представницька влада є умовою для розвитку держави, нації, становлення демократії. Вона забезпечує зв'язок між народом і владою, дозволяє враховувати інтереси різних соціальних груп і сприяє узгодженню суспільних інтересів.

Існування представницької влади передбачає певні ризики. Представники народу можуть не відображати реальні інтереси своїх виборців, а можуть використовувати свою владу в корисливих цілях.

Щоб мінімізувати ці ризики, необхідно забезпечити ефективний контроль над представницькою владою з боку народу та громадянського суспільства. Це може бути здійснено шляхом проведення регулярних виборів, створення незалежних інституцій контролю, а також шляхом розвитку громадянської активності та участі громадян у політичному житті.

Ці ідеї стали основою для розвитку парламентаризму в багатьох країнах світу, в тому числі, в Україні. Вони обґрунтували важливість парламенту як представницького органу влади, який повинен контролювати діяльність уряду та забезпечувати дотримання прав і свобод громадян.

Сучасні українські дослідники під керівництвом професора Валентини Гошовської зазначають, що представницька влада постає головною формою здійснення народовладдя та відстоювання народного суверенітету, оскільки саме вона має можливість забезпечувати безперервне й невідкладне здійснення державної влади, на належному професійному рівні приймати суспільно значимі рішення, без чого саме існування сучасної держави стає проблематичним.

Сучасна представницька влада – це не лише здійснювана через виборних представників влада народу, а й складний соціально-політичний феномен та явище [38].

Таке розуміння потребує детального дослідження низки основних ознак, що розкривають її сутність і зміст, як у державотворчих процесах, так і в системі публічного управління в цілому.

Такими ознаками є:

- відображення верховенства народу;
- реалізація державної влади, адекватної потребам сучасного українського суспільства;
- національне представництво, тобто вираження виборними представниками інтересів всього народу, а не його окремої частини;
- допустимість різних механізмів формування представницьких органів при безумовному домінуванні вільних виборів;
- вплив синергійних ефектів участі представницької влади у державотворчих процесах на такі якісні показники суспільного буття, як соціальне самопочуття, рівень соціальної апатії, соціальна консолідація, соціальна стабільність тощо.

Нині, парламентаризм у сучасному світі переживає трансформацію, яка проявляється у посиленні виконавчої влади (уряду). Науковці це пов'язують із низкою факторів, серед яких - зростання складності і динамізму сучасного світу, посилення ролі міжнародних відносин та розвиток електронних технологій. Тому виникає потреба у пошуку способів ефективного контролю за

діяльністю уряду, не порушуючи при цьому його здатності оперативного реагування на виклики сучасного світу.

Питання розвитку парламентаризму в Україні є важливим аспектом становлення демократичної державності. Представники української політичної думки [7; 17-19; 36] досліджували цю тему в контексті загальносвітових тенденцій з урахуванням національної специфіки.

Одним із ключових аспектів української політичної думки є ідея розподілу влади, яка була закріплена в Конституції Пилипа Орлика і передбачала розподіл влади на законодавчу, виконавчу та судову. Цей принцип відображався також у працях українських мислителів, зокрема Петра Могили, Феофана Прокоповича та Григорія Сковороди.

Іншим важливим аспектом є суспільний контроль над посадовцями. Ця ідея також була поширеною в українській політичній думці. Наприклад, Петро Могила вважав, що народ має право обирати своїх представників, які будуть контролювати діяльність уряду. На основі цих ідей українські вчені та політичні діячі розробляли підвалини демократичного устрою. Зокрема, Іван Крип'якевич, Степан Климовський, Микола Драгоманов, Микола Костомаров, Степан Подолинський, Михайло Павлик та Степан Днестрянський досліджували історію, культуру та політичний розвиток України.

Михайло Грушевський, який був одним із найвидатніших українських істориків і політиків, також відіграв важливу роль у розвитку парламентаризму в Україні. Він був одним із авторів Конституції Української Народної Республіки, яка передбачала створення парламенту як законодавчого органу влади.

Сьогоднішній світ характеризується посиленням глобалізації й інтеграції. Цей процес має, як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, він сприяє розвитку економіки, культури та науки. З іншого боку, він може призвести до втрати національної ідентичності та розколу суспільства.

Україна, для вступу до Європейського Союзу (далі – ЄС), стикається із цими викликами. З одного боку, вона повинна дотримуватися європейських цінностей і стандартів, які можуть суперечити традиційним українським

цінностям. З іншого боку, вона має захистити власну національну ідентичність і забезпечити єдність суспільства.

У цьому контексті формування модерної і динамічної української політичної нації є однією з найважливіших завдань. Така нація ґрунтується на спільних цінностях і принципах, які об'єднують усіх громадян України, незалежно від їхнього походження, мови, віри, традицій чи культури.

Національна ідентичність людини характеризується її ідентичністю та відчуттям належності до однієї держави або однієї нації незалежно від власного юридичного статусу громадянства. Вона формується під впливом багатьох факторів, таких як спільна історія, культура, мова, традиції, символи.

Зміни традиційних орієнтирів, як правило, призводять до розколу нації. Тому важливою є підтримка традиційних цінностей і норм, які об'єднують суспільство. Це можна зробити шляхом розвитку освіти, культури, мистецтва та підтримки традиційних українських інституцій, таких як церква, сім'я, громада.

Крім того, важливою є розробка та реалізація таких форм і засобів публічного управління, які сприяють об'єднанню суспільства. Це може бути здійснено шляхом проведення загальнонаціональних кампаній, які пропагують українські цінності та традиції, а також шляхом створення умов для ефективної участі громадян у політичному житті.

Формування модерної і динамічної української політичної нації є складним і тривалим процесом. Однак це завдання є невід'ємним для забезпечення майбутнього України як міцної й успішної держави.

Аналізування цієї проблеми дало змогу погодитися з твердженнями вітчизняних науковців [20; 22-23] про те, що парламентаризм - це система представницьких органів влади, в якій функції законодавчих і виконавчих органів чітко розподілені, і в якій парламент, як постійно діючий представницький орган влади, відіграє вирішальну роль.

У сучасному українському суспільстві прогрес парламентаризму визначається ступенем розвитку демократії в країні. В цьому контексті науковці [8] констатують, що в Україні гостро відчувається потреба в міцній і єдиній владі. Це пов'язано з тим, що в Україні є низка проблем, які вимагають

швидкого і ефективного вирішення, зокрема у зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ та корупцією й економічними проблемами.

Для цього необхідно посилити роль парламенту в публічному управлінні, забезпечити прозорість і підзвітність його діяльності, сформувавши сильний громадський сектор для розвитку демократії і парламентаризму.

1.2. Понятійне поле дослідження

Державне управління передбачає поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову, вимагає особливої уваги до ролі парламенту, розглядається як складова частина публічного управління, яке є набагато ширшим і презентує всі гілки влади на засадах виборності, колегіальності і професійності.

Парламент, наприклад, є законодавчим органом влади, який обирається на загальнонаціональних виборах [3] і відіграє вирішальну роль у формуванні правових основ у державі.

Його унікальність як механізму здійснення державної влади й управління полягає в його ролі посередника між суспільством і органами виконавчої влади; системи, у якій формується владна воля нації на основі представництва структурованих груп інтересів на державному рівні [5-6].

Відповідно до Конституції України [21], Верховна Рада України (далі – ВР України) є загальнонаціональний орган представницької державної влади, що репрезентує всебічно український народ. Це колегіальне утворення, до складу якого входить 450 народних депутатів.

«Верховна Рада України утримує різноманітні зв'язки із Президентом України, органами виконавчої влади, іншими громадськими органами, місцевими органами самоврядування, політичними партіями, профспілками, засобами масової інформації, а також громадськими та іншими установами громадянського суспільства» [20].

В умовах воєнного стану діяльність українського парламенту набуває легітимності шляхом розвитку громадянського суспільства. Це сприяє специфіці

діяльності ПОВ, що пов'язані з проблемою національної ідентифікації, сутність якої рівнозначна фактору національної безпеки.

У сучасних політичних реаліях проблема національної ідентичності набуває особливої гостроти в умовах російсько-української війни і реалізації Україною європейської стратегії.

У контексті трансформаційних процесів на європейському інтеграційному просторі проблема співвідношення національної (української) і загальноєвропейської ідентичностей не стає менш критичною. Десять років моніторингу засвідчили, що нині на перший план у процесі самоідентифікації українських громадян вийшла загальноукраїнська ідентичність.

Як свідчать останні соціологічні дослідження понад дві третини опитуваних громадян України ідентифікують себе прихильниками європейського вибору. Особливо на таку зміну у свідомості українців вплинула Революція Гідності, яка стала точкою неповернення, коли наша держава рішуче заявила про свій європейський вибір і не бажання повертатися до радянського минулого.

Український народ довів свою відданість свободі і гідності, заплативши за такі цінності життям 107 учасників акції протесту, Героїв України, названих Небесною Сотнею. У свідомості людей відбулося глибоке розуміння набутого досвіду мирного спротиву та застосування народовладдя для подальшого поступу до визначеної мети.

Про це свідчить і важке сьогоднішнє, коли весь український народ вийшов на боротьбу з російським окупантом, який зазіхнув на незалежність нашої держави і станом на 9 листопада 2023 р. наніс величезні збитки нашій державі. Наприклад, як зазначено в офіційних джерелах:

- нанесено збитків інфраструктурі України за 2022 рік на загальну суму майже \$138 млрд [29];
- виїхало близько 8 млн людей [32];
- 146 тис. іноземних студентів покинули Україну [66];
- на територію рф окупанти депортували близько 1,2 млн жителів України [65];

- 5,3 млн стали внутрішньо переміщеними особами в межах України [32];
- до лав територіальної оборони від початку вторгнення РФ вступили 100 тис. людей [15].

Зазначені факти підтверджують важливість ролі ПОВ у відновленні нашої держави. Один із них - шляхом відновлення української ідентичності регіонального типу (або європейського) і глобального (або транснаціонального).

Регіональний вимір ідентичності означає участь держави у створенні і розбудові регіону, до якого вона належить, і роль, яку вона відіграє у формуванні структури регіональної безпеки. Ці взаємозалежні чинники є необхідною умовою створення системи національної безпеки. Тому, визначення глобальної, а разом із тим, і національної ідентичності України, має враховувати такі обставини, як стан її «демократичного транзиту», а також загрозу її державному суверенітету і територіальній цілісності з боку РФ.

Водночас, процеси глобалізації впливають на цивілізаційну самоідентифікацію фактично всіх постсоціалістичних країн, які стикаються зі складними проблемами забезпечення соціально-політичної стабільності та сталого економічного розвитку. У випадку з Україною вплив глобалізації пов'язаний з нелінійними за своєю спрямованістю перехідними процесами, які спричиняють численні проблеми пошуку нової ідентичності на рівні окремих соціальних груп, політичних сил та суспільства в цілому.

Для сучасного українського політикуму проблема національної ідентичності пов'язана з інтегральним впливом історичної спадщини та нових чинників доби глобалізації. Звідси мають місце нестійкість політичних орієнтацій серед українського істеблішменту й окремих регіональних еліт і соціальних груп, а також певна неузгодженість між прихильниками й опонентами євроінтеграційної парадигми розвитку держави.

Не менш важливим є питання щодо визначення впливу процесів цивілізаційної самоідентифікації на сприйняття українською масовою свідомістю місця та ролі України в сучасному світі, а також на ставлення до західних політичних інститутів і головних соціокультурних цінностей

(лібералізм, демократія, права людини тощо). Значущість цього питання визначається ступенем взаємовигідної і рівноправної співпраці України з провідними країнами євроатлантичної спільноти та результатами політики європейської інтеграції.

Тому, представницькі органи влади України (парламент, обласні і міські ради депутатів) відіграють значну роль у процесах її розбудови демократичної, соціальної і правової держави в контексті її повоєнного відновлення і модернізації.

Щодо обласних та місцевих рад депутатів, то важлива роль у забезпеченні їх життєдіяльності належить державній підтримці у забезпеченні фінансової стабільності, міжнародної допомоги, відновленні інфраструктури тощо.

Науковці справедливо зазначають, що «у повоєнний час територіальні громади стануть ключовим фактором успішного відновлення України. Вони будуть відповідальними за реалізацію проектів з відбудови інфраструктури, створення нових робочих місць та забезпечення соціальних гарантій для населення» [28, с. 55–60].

Однак, для того, щоб місцеві громади могли ефективно виконувати ці завдання, вони повинні мати достатній економічний потенціал. Тому важливо, щоб держава надала їм необхідну підтримку, щоб вони могли мобілізувати свої внутрішні ресурси.

Державна підтримка територіальних громад у воєнний час є важливою умовою для їхнього успішного розвитку в повоєнний час. Це допоможе громадам продовжувати виконувати власні функції, забезпечувати життєдіяльність населення та відігравати важливу роль у відновленні України. Цьому сприятиме і загальне розуміння всіма членами громадянського суспільства таких базових понять, як ПОВ, ОДВ, ОМС і парламентаризм у цілому.

Зазначимо, що «парламентаризм» вітчизняні науковці розглядають у вузькому і широкому розумінні.

У вузькому – це система організації і функціонування державної влади, характерними ознаками якої є чітке розмежування законодавчих та виконавчих

функцій за пріоритетності парламенту, наявності в нього виняткових прерогатив і повноважень; у широкому розумінні – це система організації державної влади, яка характеризується вагомою роллю парламенту, передбаченими конституцією можливостями його активного впливу на суспільне життя шляхом виконання демократичних функцій (законодавчої, бюджетної, контролюючої, представницької), процедур та механізмів взаємодії з іншими органами державної влади; сукупність поглядів, ідей, спрямованих на утвердження пріоритетної ролі парламенту в системі організації державної влади [5].

Щодо органів влади, які формуються в системі державного управління, то вони поділяються на такі дві групи:

- ті, що обираються на загальнонаціональних (парламент) чи місцевих (обласні, міські ради) виборах;

- ті, що призначаються, як виконавчі органи влади, - уряд (на національному рівні), обласні, міські, районні (в місті) адміністрації (під час російсько-української війни - військово-цивільні адміністрації).

Діяльність цих органів влади регулюється законодавством кожної держави, який встановлює їх повноваження.

За сутністю – ці органи влади є законодавчими і виконавчими.

Наприклад, парламент є основним інститутом конституційного державного устрою. У системі державних інститутів він існує самостійно, незалежно від інших інститутів, виконує самостійні завдання, які за будь-яких конфігурацій взаємодії та делегування повноважень іншим державним органам не може виконати ніхто, крім нього. Його основні функції охоплюють головні сутнісні елементи парламентаризму як представницького інституту і включають законодавчу, установчу (державотворчу, організаційну), контролюючу і представницьку.

У функціях і компетенції ВР України відображається її соціально-політична роль і місце в механізмі державної влади. Парламентська система в цілому відображає верховенство народу, утверджує визнання народу

першоджерелом державної влади. Тому, парламентська влада є лише уповноваженою, а сувереном є народ.

Парламент є одним із системо утворюючих елементів у державній владі. Його пріоритет пов'язаний із легітимацією народного представництва і влади в цілому через законодавчий процес.

Висновки до розділу 1

Будь яка держава, що стає на шлях модернізації, окрім формування виконавчої влади, має особливу увагу приділяти представницькій владі, яка характеризується участю громадянського суспільства у державних справах і формується свідомими громадянами на загальнонаціональних чи місцевих виборах.

Домінантою реформування сучасного українського суспільства має стати розвинута система представницької влади, яка представлена сукупністю представницьких органів влади, які сприяють консолідації суспільства навколо єдиної мети, гармонічно поєднують інтереси різних верств населення в контексті розбудови демократичної держави.

Настання часу пост глобалізації є одним із складних випробувань на самовиживання в умовах тотальної конкуренції, нового світового порядку, російсько-української війни; вимагає від України й українського суспільства використання нових стратегій і парадигм соціально-економічного та міжнародно-політичного розвитку; потребує нових підходів до організації публічного управління з метою посилення участі інститутів представницької влади в державі, яка, на відміну від державної та публічної влади, забезпечується виборчим процесом, ухваленням консенсусних рішень, професійністю депутатів різних рівнів, які є базовими інститутами представницької влади.

РОЗДІЛ 2.

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМІВ УЧАСТІ ІНСТИТУТІВ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ВЛАДИ У ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ

2.1. Нормативно-правові акти та організаційні засади участі інститутів представницької влади

У відповідь на повномасштабну воєнну агресію РФ проти України, Верховна Рада ухвалила низку законів, які стали прикладом того, як ефективна робота законодавчої гілки влади може сприяти зміцненню держави та її здатності протистояти зовнішнім загрозам. Ці закони стосувалися всіх сфер життєдіяльності нашої держави. Узагальнимо деякі з них і розглянемо як нормативно-правовий механізм участі інститутів представницької влади, зокрема таких як парламент, під час російсько-української війни у повоєнній відбудові України.

По-перше, акцентуємо увагу на нормативно-правових актах, які захищають державний бюджет країни. Це закони про внесення змін до Державного бюджету України, які суттєво збільшили видатки на національну безпеку і оборону країни та дозволили нашій державі протистояти російському вторгненню у перші роки війни [34].

ВР України рішуче підтримала Президента України в його зусиллях з відбиття російської агресії. Тому за перші місяці війни вона затвердила Укази Президента України, серед яких:

- про введення надзвичайного стану в окремих регіонах нашої держави [40];
- про використання Збройних Сил України та інших військових формувань [57];
- про введення воєнного стану [39] та ін.

У відповідь на повномасштабну воєнну агресію РФ проти України, ВР України прийняла низку законів, які зміцнили *обороноздатність нашої країни* та підвищили її здатність протистояти агресору. Це, зокрема, закони про:

- національний спротив, яким уточнено завдання, основи підготовки і ведення спротиву [42];
- територіальну оборону, яким удосконалено порядок комплектування і соціального забезпечення Сил територіальної оборони ЗСУ та добровольчих формувань територіальних громад [43 – 44];
- військове капеланство [45];
- військовополонених [46];
- кібербезпеку [47].

Також ВР України прийняла закони воєнного стану, якими регулюються питання надання відпусток військовослужбовцям; надання медичної допомоги військовослужбовцям; переліку осіб, які не підлягають призову та яким надається відстрочка від нього [48]. Нині активно обговорюються у суспільстві нові правила проведення загальної мобілізації у зв'язку з продовженням російсько-української війни [58].

По-друге, ВР Рада України та її комітети відреагували на повномасштабне вторгнення РФ на територію України і вже з перших днів війни розпочали роботу над законодавчими актами воєнного часу у *економічній сфері*. Ці заходи були спрямовані на забезпечення стабільності економіки України та підтримку бізнесу в умовах війни. Вони дозволили Україні зберегти економічну стабільність та підтримати бізнес в умовах війни.

У сфері економіки ВР України прийняла низку законів, спрямованих на забезпечення стабільності економіки України і підтримку бізнесу в умовах війни і повоєнний період. Це закони про:

- здійснення моніторингу потенційних загроз національній безпеці України у сфері економіки [49];
- державну допомогу суб'єктам господарювання [50];
- захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану [59];
- підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб [52];
- публічні закупівлі [55];

- примусове відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану [53] та ін.

Не зважаючи на те, що російсько-українська війна ще знаходиться у важкій фазі, все ж у державі вже розроблено План відновлення України яким передбачено до 2032 року «реалізувати 850 проєктів, забезпечити щорічний приріст ВВП на 7%, здійснити приріст фінансування на 750 млрд. дол. США, за міжнародними індексами економічної складності та людського потенціалу увійти до країн Топ-25» [35].

Такі амбітні цілі, які поставила наша держава сприятимуть об'єднанню суспільства навколо поставлених цілей і перемозі над зовнішнім ворогом. Чинне законодавство України спрямовано на підтримку економіки країни в умовах війни і повоєнний період. Вони дозволяють українським підприємствам продовжувати працювати та створювати робочі місця, а також забезпечувати потреби держави в обороні та інших сферах.

Таким чином, в умовах воєнного стану ВР України ухвалила низку законів, які спрямовані *на підтримку громадян та бізнесу*, а також на врегулювання окремих норм податкового законодавства.

Третій напрям законодавчої бази – це закони *в енергетичній сфері* для забезпечення енергетичної безпеки України в умовах воєнного стану та її подальшого розвитку.

Одним із найважливіших законів став закон щодо розвитку установок зберігання енергії [52]. Цей закон передбачає запровадження нових стимулів для учасників ринку електричної енергії, зокрема, для виробників електричної енергії з відновлюваних джерел енергії, а також для операторів системи передачі та операторів розподільчих мереж. Ним передбачено створення умов для розвитку технології зберігання електричної енергії.

Наступним є Закон України в сфері використання ядерної енергії є [54]. Цей закон передбачає вдосконалення законодавства у сфері використання ядерної енергії та радіаційної безпеки, зокрема, запровадження нових вимог до безпеки ядерних установок та матеріалів. Ним передбачено вдосконалення дозвільної діяльності у сфері використання ядерної енергії.

Не менш важливим став Закон України щодо вдосконалення дозвільної діяльності у сфері використання ядерної енергії [56]. Цим законом передбачено запровадження мораторію на підвищення тарифів на розподіл природного газу, на теплову енергію та постачання гарячої води на період воєнного стану.

Загалом, закони, ухвалені ВР України в енергетичній сфері, є важливим кроком у забезпеченні енергетичної безпеки України в умовах воєнного стану та її подальшого розвитку. Ці закони спрямовані на:

- стимулювання інвестицій у відновлювані джерела енергії та енергоефективність,
- удосконалення ядерної безпеки та радіаційної безпеки,
- стабільність тарифів на енергоносії для населення та бізнесу.

Четвертий напрям законодавчої діяльності ВР України - діяльність у сфері зовнішньої політики. Парламент ухвалив низку постанов, спрямованих на підтримку політико-дипломатичних заходів протидії збройній агресії російської федерації проти України.

Однією з найважливіших постанов у цьому напрямі стала Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні»» [60]. Ця постанова офіційно визнає, що дії російської федерації в Україні є геноцидом українського народу. Це рішення є важливим кроком на шляху до притягнення винних до відповідальності за злочини проти людяності.

Ця та інші постанови ВР України є важливим сигналом міжнародній спільноті про те, що Україна не визнає агресію російської федерації та вимагає справедливості та покарання винних. Вони також сприяють міжнародній ізоляції російської федерації та посиленню тиску на неї.

Крім того, ВР України прийняла низку постанов про звернення до ООН,

міжнародних організацій та їх парламентських асамблей, парламентів та урядів іноземних держав, спрямованих на підтримку політико-дипломатичних заходів протидії збройній агресії РФ проти України. Ці звернення містять вимоги до міжнародної спільноти щодо посилення санкцій проти російської федерації, надання Україні військової та фінансової допомоги, а також притягнення винних у воєнних злочинах до відповідальності.

З 24 лютого 2022 року ВР України ухвалила багато багатосторонніх та двосторонніх міжнародних угод, спрямованих на зміцнення міжнародного співробітництва та підтримку України у боротьбі з російською агресією. Ці угоди передбачають надання Україні фінансової допомоги, військової техніки, гуманітарної допомоги та підтримку в рамках міжнародних організацій.

Така активна зовнішньополітична діяльність ВР України є важливим фактором у боротьбі нашої держави проти російської агресії. Вона сприяє міжнародній ізоляції РФ та посиленню тиску на неї, а також отриманню Україною необхідної підтримки від міжнародної спільноти.

Організаційно-правові аспекти діяльності ВР України забезпечуються:

- Конституцією України: Цей документ, доступний за посиланням, визначає основні принципи організації та функціонування парламенту України. В ньому закріплені положення про структуру та склад Верховної Ради, процедури прийняття рішень, а також права та обов'язки народних депутатів.

- Законом України "Про статус народного депутата України": Цей закон, доступний на веб-сайті Верховної Ради України, визначає правовий статус народних депутатів України. Він встановлює права та обов'язки депутатів, їхні привілеї та відповідальність перед виборцями та законом.

- Регламентом Верховної Ради України: Цей документ, який може бути знайдений на веб-сайті Верховної Ради України, встановлює внутрішні правила та процедури роботи парламенту. Він визначає порядок проведення засідань, права та обов'язки депутатів під час роботи у Верховній Раді, а також процедури прийняття законів та інших рішень.

- Виборчим Кодексом України: Цей комплект законів визначає правові засади проведення виборів до ВР України, включаючи процедури

формування парламентських партій та списків кандидатів, права виборців та процедури голосування.; сприяє забезпеченню легітимності парламентських органів української влади.

Як висновок зазначимо, що ВР України зробила важливий крок на шляху до членства України в ЄС, прийнявши комплекс відповідних законів, необхідних для виконання рекомендацій висновку Європейської Комісії щодо заявки України.

Всі нормативно-правові акти, ухвалені ВР України з початку повномасштабного вторгнення РФ, розглядаються як відповідний механізм державного управління, спрямований на перемогу у війні із зовнішнім агресором та повоєнного відродження нашої держави.

Тому перспективними в умовах повоєнного відновлення України є такі нормативно-правові акти, як:

- «Стратегія відновлення України», яка визначає пріоритети відновлення України після війни.
- «План заходів з реалізації Стратегії відновлення України», який конкретизує кроки та заходи, необхідні для успішної реалізації стратегії відновлення України; встановлює терміни та відповідальних за виконання кожного заходу.
- «Реформи для майбутнього: План дій для України», який визначає комплекс реформ, які необхідно провести для підготовки України до вступу до ЄС; охоплює різні сфери, включаючи політику, економіку, право і суспільство, та встановлює чіткі кроки для досягнення цієї мети.

2.2. Використання кадрових ресурсів забезпечення участі інститутів представницької влади

Представницька влада є складним і багатограним інститутом, який залежить від різних факторів. З одного боку, її існування передбачає певний рівень розвитку політичної системи, її інституційної та нормативної підсистем,

певний рівень політичної культури суспільства.

З іншого боку, представницька влада є умовою для розвитку держави, нації, становлення демократії. Вона забезпечує участь громадян у політичному процесі, сприяє захисту їхніх прав і свобод, формує ефективну систему державного управління.

З точки зору розвитку політичної системи, представницька влада виступає як механізм, який забезпечує взаємодію між владою і суспільством. Вона дозволяє громадянам впливати на прийняття державних рішень, а також контролювати діяльність влади.

Представницька функція парламенту є однією з його найважливіших функцій. Вона полягає в тому, що парламент виступає від імені народу і висловлює його волю.

У загальному розуміння представницька функція парламенту часто асоціюється з ВР України. Це пов'язано з тим, що український парламент є єдиним органом законодавчої влади в державі і має найбільші повноваження серед інших представницьких органів.

Зокрема, рішенням Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 року було встановлено, що ВР України є представницьким органом державної влади. Це означає, що представницька функція є не лише однією з її функцій, а й її природньою властивістю.

Що стосується розвитку політичної культури суспільства, то представницька влада сприяє її підвищенню. Вона навчає громадян громадянської відповідальності, толерантності, демократії.

Громадянська відповідальність – це розуміння того, що кожен громадянин має певні права та обов'язки перед суспільством. Представницька влада навчає громадян громадянській відповідальності, надаючи їм можливість брати участь у політичному житті країни. Коли громадяни обирають своїх представників до парламенту, вони беруть на себе відповідальність за майбутнє своєї країни. Вони також беруть на себе відповідальність за дотримання законів і норм, які приймаються парламентом.

Толерантність – це здатність сприймати та приймати людей з різними

поглядами, віросповіданнями та культурами. Представницька влада навчає толерантності, надаючи можливість різним соціальним групам бути представленими в парламенті. Коли в парламенті представлені різні погляди, це допомагає уникнути конфліктів і сприяє конструктивному діалогу.

Демократія – це форма правління, заснована на ідеї, що влада належить народу. Представницька влада є однією з основ демократії. Вона забезпечує зв'язок між народом і владою, а також дозволяє громадянам брати участь у політичному житті країни.

Наведемо приклади того, як представницька влада може сприяти розвитку політичної культури суспільства:

1. Представницька влада може проводити освітні кампанії, спрямовані на підвищення політичної грамотності громадян. Ці кампанії можуть допомогти громадянам зрозуміти, як працює політична система, і як вони можуть брати участь у політичному житті.

2. Представницька влада може запроваджувати інституції, які сприяють участі громадян у політичному житті. Наприклад, це можуть бути громадські слухання, консультації з громадськістю, електронне голосування тощо.

3. Представницька влада може приймати закони, які сприяють розвитку політичної культури. Наприклад, це можуть бути закони про свободу слова, свободу асоціацій, свободу мирних зібрань тощо.

Тобто, представницька влада є важливою умовою для розвитку держави і нації. Вона сприяє становленню громадянського суспільства, забезпеченню прав і свобод громадян, економічному розвитку країни.

Громадянське суспільство – це суспільство, в якому громадяни активно беруть участь у політичному житті, мають розвинений громадянський активізм і громадські організації. Представницька влада сприяє становленню громадянського суспільства, надаючи громадянам можливість брати участь у політичному житті країни. Коли громадяни обирають своїх представників до парламенту, вони беруть на себе відповідальність за майбутнє своєї країни. Вони також беруть на себе відповідальність за дотримання законів і норм, які

приймаються парламентом.

Представницька влада є гарантом прав і свобод громадян. Парламент приймає закони, які захищають права і свободи громадян. Наприклад, парламент може приймати закони про свободу слова, свободу асоціацій, свободу мирних зібрань тощо.

Представницька влада може сприяти економічному розвитку країни, приймаючи закони, які стимулюють економічну діяльність. Наприклад, парламент може приймати закони про податкові пільги, державні інвестиції в економіку тощо. До прикладу, представницька влада може сприяти розвитку держави і нації:

1. Представницька влада може приймати закони, які сприяють розвитку громадянського суспільства. Наприклад, це можуть бути закони про право на мирні зібрання, про свободу асоціацій тощо.

2. Представницька влада може приймати закони, які захищають права і свободи громадян. Наприклад, це можуть бути закони про свободу слова, про свободу віросповідання тощо.

3. Представницька влада може приймати закони, які сприяють економічному розвитку країни. Наприклад, це можуть бути закони про податкові пільги, про державні інвестиції в економіку тощо.

Таким чином, представницька влада є важливим фактором у розвитку держави і нації; сприяє становленню громадянського суспільства, забезпеченню прав і свобод громадян, економічному розвитку країни.

Необхідно зазначити, що ВР України успішно адаптувалася до умов війни та продовжує виконувати свої конституційні функції. З перших днів повномасштабного вторгнення РФ на територію України парламент оперативно переорієнтував свою роботу на воєнні рейки. Було запроваджено низку заходів, спрямованих на забезпечення ефективної роботи законодавчої гілки влади в умовах надзвичайних обставин. Серед найбільш важливих заходів можна виділити такі:

1. Регулярне проведення пленарних засідань, незважаючи на об'єктивні ризики. Завдяки цьому ВР України мала можливість оперативно

реагувати на актуальні загрози, породжені війною, та оперативно приймати вкрай важливі та необхідні закони.

2. Впровадження унікального ноу-хау – режиму роботи за принципом консенсусу. Цей режим передбачав ухвалення критично важливих і визначених на погоджувальній раді законопроектів із мінімізацією політичних дискусій та обговорень у сесійній залі.

3. Внесення змін до законодавчих актів, спрямованих на забезпечення стабільності фінансової системи та підтримку економіки країни. Ці зміни передбачають, зокрема, запровадження нових податкових пільг та звільнень від оподаткування для бізнесу, який продовжує працювати в умовах війни; надання підприємствам оборонно-промислового комплексу додаткових повноважень та пільг; визначення умов для процесів релокації підприємств в умовах воєнного стану; вдосконалення порядку здійснення оборонних і публічних закупівель для належного забезпечення потреб держави під час воєнного стану; удосконалення процедури і механізму проведення примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану.

Завдяки цим заходам ВР України вдалося забезпечити стабільну роботу законодавчої гілки влади в умовах війни. Парламент продовжує ухвалювати важливі закони, спрямовані на захист України та її громадян, а також на відновлення країни після війни.

З початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, ВР України зосередилася на розробці та прийнятті законів, які є актуальними та нагальними для держави в умовах війни. Зокрема, у сферах національної безпеки та оборони, економіки, соціальної політики, права та гуманітарної допомоги, освіти та науки, екології та міжнародних відносин.

«Впродовж 2022 року Парламент України прийняв 399 законів, з них 157 законів воєнного часу. З них 74 закони воєнного часу стосуються правової сфери, а 83 – галузевого розвитку. Також було прийнято понад 400 постанов воєнного часу» [34].

ВР України та її депутати відіграють важливу роль у дипломатичних зусиллях України щодо протидії російській агресії. З перших днів

повномасштабного вторгнення РФ на територію України керівництво ВР України та народні депутати регулярно здійснюють представницькі візити до різних країн світу. Ці візити спрямовані на підняття питань надання військової, фінансової та гуманітарної допомоги Україні, європейської та євроатлантичної інтеграції нашої країни, створення спеціального трибуналу для розслідування російських воєнних злочинів, відшкодування РФ збитків, завданих Україні тощо.

Дипломатична діяльність ВР України та її депутатів має важливе значення для забезпечення перемоги України у війні. Зокрема, вона сприяє:

1. Формуванню та зміцненню антиросійської коаліції на міжнародному рівні. ВР України та її депутати активно працюють над консолідацією міжнародної підтримки України. Вони зустрічаються з представниками урядів, парламентів та інших інституцій країн світу, обговорюють з ними ситуацію в Україні та просять про надання допомоги.

2. Реалізації фінансової та військової підтримки України. Завдяки дипломатичним зусиллям ВР України та її депутатів Україна отримала значну фінансову та військову допомогу від партнерів. Ця допомога є життєво важливою для підтримки Збройних сил України та українського народу в боротьбі з російською агресією.

3. Продовженню та поглибленню санкційної політики щодо РФ. ВР України та її депутати підтримують санкції проти РФ, які є важливим інструментом для тиску на російський уряд і припинення війни.

Дипломатична діяльність ВР України та її депутатів є важливим елементом загальної стратегії України щодо протидії російській агресії. Вона сприяє зміцненню міжнародної підтримки України та підвищує тиск на країни-агресора та терориста, що є необхідними умовами для перемоги України у війні.

Впливовий учасник у реалізації зовнішньополітичної діяльності України, разом із Міністерством закордонних справ України та Президентом України, – це ВР України, яка має важливі повноваження у сфері міжнародних відносин країни. Вона наділена широким спектром законодавчих, ратифікаційних,

контрольних, бюджетно-регулюючих та представницьких функцій в контексті міжнародного співробітництва України [16], який звертає увагу на роль та важливість дипломатії та міжнародних зв'язків ВР України.

«Впродовж 2022 року з початку повномасштабного вторгнення, Верховна Рада України здійснила 26 візитів голів національних парламентів та їхніх заступників, а також провела 28 делегацій до національних парламентів та міжнародних парламентських організацій. Понад 20 представників іноземних держав виступили на трибуні Верховної Ради України з зверненнями до народних депутатів України та українського народу. Таким чином, Верховна Рада України, як єдиний законодавчий орган державної влади, продемонструвала свою ефективність у протистоянні військовій агресії та у відновленні країни після війни з російською Федерацією. Вона активно відіграє роль у закладанні законодавчих основ протидії агресії та сприяє розвитку вітчизняного парламентаризму, що є ключовою складовою системи політичної організації влади в Україні» [9, с.20-21].

Як висновок зазначимо, що використання кадрових ресурсів для правильного визначення пріоритетів у діяльності ПОВ є одним із механізмів державного управління щодо забезпечення участі інститутів представницької влади. Адже, лише фахово підготовлені та патріотично орієнтовані парламентарі і депутати місцевих рад сприятимуть перемозі України у війні із зовнішнім ворогом і повоєнному відновленню нашої країни.

Висновки до розділу 2

Охарактеризовано нормативно-правові, організаційні, кадрові механізми участі інститутів представницької влади України у воєнний період і у повоєнний час, які включили, відповідно:

- сукупність нормативно-правових актів, що забезпечили перехід української економіки на воєнний режим;
- організаційні заходи щодо захисту державних систем фінансування, енергетики, оборони тощо у перші роки російсько-української війни;

- кадрове забезпечення управлінської галузі, зокрема, представницьких органів влади, таких як парламент, обласні та місцеві ради, які відповідальні за формування і реалізацію державної політики, спрямованої на захист нашої держави від зовнішнього ворога.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ УЧАСТІ ІНСТИТУТІВ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ВЛАДИ У ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний та вітчизняний досвід застосування дієвих механізмів участі інститутів представницької влади

Європейська модель народної законодавчої ініціативи має ряд характерних рис.

По-перше, вона передбачає, що представницький орган державної влади має важливу роль у законодавчому процесі.

По-друге, народна законодавча ініціатива є початковою стадією законодавчого процесу, де народ подає готові проекти законів до парламенту для розгляду.

По-третє, ця модель наближена до інституту референдуму і часто поєднується з ним.

Європейська модель народної законодавчої ініціативи відрізняється від американської моделі в кількох аспектах. По-перше, європейська модель передбачає, що законопроекти, подані народною ініціативою, можуть бути відхилені парламентом. По-друге, для ініціювання народної законодавчої ініціативи в Європі зазвичай вимагається більша кількість підписів, ніж в США.

Народна законодавча ініціатива є важливим механізмом, який дозволяє громадянам безпосередньо впливати на законодавчий процес. Вона може сприяти підвищенню рівня громадської участі в політичному житті країни та забезпеченню більш ефективного врахування інтересів громадян у законодавчому процесі.

З огляду на повномасштабне вторгнення РФ в Україну, актуальним є вивчення досвіду інших держав, які пережили подібні потрясіння.

У цьому контексті цікавим є досвід Ізраїлю, «який у 1950-х роках, після

закінчення Війни за незалежність, здійснив ряд реформ, що сприяли його економічному розвитку та зміцненню безпеки. Однією з ключових реформ стала лібералізація економіки. У 1952 році було скасовано державне регулювання цін та розподільну систему. Це дозволило стимулювати приватну ініціативу та створити конкурентне середовище» [30].

Одночасно *Ізраїль* започаткував реалізацію масштабних інфраструктурних проєктів. Було побудовано нові підприємства у сфері енергетики, створено Національний ізраїльський водопровід, розвинені порти та аеропорти. Значні інвестиції були спрямовані в аграрний сектор та легку промисловість.

Наступним пріоритетом став розвиток військово-промислового комплексу. Ізраїль став одним із світових лідерів у виробництві озброєння, що дозволило йому забезпечити власну оборону та стати одним із найбільших експортерів озброєнь у світі.

Ізраїль, який у 1950-х роках пройшов через війну за незалежність, зміг досягти значних успіхів у повоєнному відновленні. Ключовим фактором цього успіху стала ефективна система публічного управління, яка була спрямована на лібералізацію економіки, розвиток інфраструктури та зміцнення військової безпеки. Цей досвід може бути корисним для України, яка зараз переживає війну з РФ. Для успішного відновлення країни необхідно впровадити реформи, які будуть відповідати цим трьом пріоритетам.

Повоєнна відбудова *Боснії і Герцеговини* була складним і тривалим процесом, який характеризувався значними проблемами як на національному, так і на місцевому рівнях [2].

Національні ініціативи повоєнного відновлення були нечисленними та непослідовними. Причини цього криються у політичних проблемах всередині країни. Поділ Боснії і Герцеговини на дві автономні утворення, Федерацію Боснії і Герцеговини та Сербську Республіку, призвів до того, що національні органи влади були нездатні ефективно співпрацювати для реалізації спільних завдань.

Роль державних органів у повоєнній відбудові була незначною та

малоефективною. Президентство та парламент Боснії і Герцеговини не могли функціонувати через етнічні розбіжності. З 1995 року ані парламент, ані парламенти окремих утворень не прийняли законів, які б регламентували процес післявоєнного відновлення.

Місцеві органи влади були більш зацікавлені в проєктах відбудови. Вони мали прямий доступ до джерел фінансування та могли використовувати їх для вирішення місцевих проблем.

Роль Верховного представника щодо Боснії і Герцеговини була важливою. Він був призначений міжнародною спільнотою для сприяння реалізації ініціатив післявоєнного відновлення. Верховному представнику було надано повноваження звільняти державних посадовців та політиків, які саботували процес відбудови.

У перші два роки після війни допомога *Сербській Республіці* не надавалася через те, що в її уряді все ще перебували воєнні злочинці. Значна допомога була надана лише в 1998 році після виборів нового уряду.

Післявоєнну відбудову Боснії і Герцеговини також відрізняє участь у її процесі значної кількості неурядових та добродійних організацій. Вони надавали гуманітарну допомогу, допомагали відновлювати інфраструктуру та сприяли соціальній реабілітації постраждалих від війни.

Міжнародне співтовариство може відігравати важливу роль у повоєнній відбудові, але важливо, щоб воно не втручалася у внутрішні справи країни. Країна, яка переживає повоєнну відбудову, повинна мати можливість самостійно визначати свою долю.

Україна повинна забезпечити, щоб міжнародна допомога була спрямована на реалізацію національних пріоритетів. Важливо, щоб Україна сама керувала процесом відбудови. Адже, на думку міжнародного експерта, «важливу роль у плануванні відновлення України після війни повинно відігравати місцеве самоврядування. Одержавши важливий урок від Плану Маршалла, він підкреслив, що зовнішня допомога може бути надзвичайно ефективною, якщо вона спрямована на підтримку реформ, що укладають фундамент для успішного розвитку. Майбутній розвиток України буде

залежати як від укріплення зв'язків з Європою, так і від зростання здатності місцевих органів влади відповідати потребам своїх громад» [67].

План Маршалла, також відомий як Європейська програма відновлення, був програмою економічної допомоги, яку США надали 16 країнам Європи після Другої світової війни. План був розроблений держсекретарем США Джорджем Маршаллом і оголошений ним 5 червня 1947 року.

План Маршалла передбачав надання допомоги у розмірі 13,1 мільярда доларів США (близько 122 мільярдів доларів США у цінах 2023 року) протягом чотирьох років. Ця допомога надавалася у формі грантів та кредитів, які використовувалися для відновлення зруйнованих під час війни інфраструктури, промисловості та сільського господарства.

План Маршалла мав значний успіх. Він допоміг відновити економіку Європи та сприяв її економічному зростанню в післявоєнний період. План також сприяв зміцненню політичної стабільності в Європі та створив основу для створення Європейського економічного співтовариства, яке пізніше стало ЄС.

План Моргентау, також відомий як план Моргентау-Блекберна, був планом економічної репарації, розробленим міністром фінансів США Генрі Моргентау та його заступником Кларенсом Блекберном. План був запропонований у 1944 році і передбачав перетворення Німеччини на аграрну країну.

Після Другої світової війни *Західна Німеччина* була в руїнах. Більшість промислових підприємств була знищена, транспортна інфраструктура була зруйнована, а населення було демотивованим і розбитим. У таких умовах відновлення країни було завданням надзвичайної складності.

Однак, завдяки вдалому поєднанню зовнішніх і внутрішніх факторів, Західна Німеччина змогла успішно відновитися і стати однією з найрозвиненіших країн світу. «Одним з найважливіших зовнішніх факторів, які сприяли успіху післявоєнного відновлення ФРН, був План Маршалла. Цей план, який був реалізований США у 1948-1952 роках, надав Західній Німеччині та іншим країнам Європи фінансову допомогу на суму понад \$13 мільярдів. Ці

кошти були використані для відновлення промисловості, транспорту та інших сфер економіки» [25].

Крім зовнішньої допомоги, успіх післявоєнного відновлення ФРН був також обумовлений рядом внутрішніх факторів. Серед них можна виділити:

1. Політична стабільність. У Західній Німеччині була встановлена демократична система, яка забезпечила стабільність і правову визначеність. Це створило сприятливі умови для економічного розвитку.

2. Народна підтримка реформ. Реформи, спрямовані на лібералізацію цін і торгівлі, стабілізацію грошового обігу та обмежене втручання держави в господарське життя, були підтримані більшістю населення. Це дозволило провести їх швидко і ефективно.

У контексті проблеми співвідношення держави і ринку в процесах повоєнної відбудови ФРН можна зробити висновок, що держава відіграла важливу роль у забезпеченні успіху цих процесів. Однак, держава не намагалася повністю замінити ринок. Навпаки, вона створила умови для розвитку ринкової економіки.

Держава забезпечила стабільність економічного середовища, сприяла розвитку підприємництва та захисту прав споживачів. Вона також інвестувала в освіту і соціальну сферу, що сприяло підвищенню продуктивності праці та добробуту населення.

Завдяки цьому поєднанню ринкової економіки і державного регулювання Західна Німеччина змогла досягти швидкого економічного зростання і стати однією з найрозвиненіших країн світу.

Повоєнне відновлення ФРН є яскравим прикладом того, як можна успішно подолати наслідки масштабних руйнувань. Завдяки вдалому поєднанню зовнішніх і внутрішніх факторів, Західна Німеччина змогла відновитися і стати однією з найрозвиненіших країн світу.

План Моргентау був заснований на ідеї, що Німеччина була головною винуватницею Другої світової війни, і що вона повинна бути покарана за свої злочини. План також передбачав, що демілітаризація Німеччини та її розчленування допоможуть запобігти майбутнім війнам.

План Моргентау був відкинтий союзниками, які вважали, що він буде занадто жорстоким і призведе до економічного краху Німеччини. План також був відкинтий самими німцями, які вважали, що він позбавить їх національної гідності.

Південна Корея є яскравим прикладом успішної післявоєнної відбудови. У 1950-х роках країна була вщент зруйнована війною з Північною Кореєю. Однак, за кілька десятиліть, Південна Корея перетворилася на одну з найрозвиненіших країн світу.

Основними факторами успіху Південної Кореї полягали у такому:

1. Інвестиції в освіту та науку. Країна зробила ставку на майбутнє, інвестуючи у розвиток освіти та науки. Це дозволило підготувати кваліфіковані кадри, які стали запорукою якісної відбудови.

2. Стимули для внутрішніх інвестицій. Держава гарантувала збереження капіталів і надавала преференції для внутрішніх інвестицій. Це сприяло розвитку національної промисловості.

3. Орієнтир на експорт. Південна Корея орієнтувалася на виробництво продукції з високою доданою вартістю, яка користувалася попитом на світовому ринку. Це дозволило країні швидко наростити експорт і забезпечити економічне зростання.

Післявоєнна відбудова Хорватії є яскравим прикладом того, як країна може подолати наслідки війни та досягти економічного зростання. Однак, як і будь-який інший досвід, він має свої уроки, які можуть бути корисними для України.

Один із ключових уроків полягає в тому, що відновлення неможливо здійснити без чіткого плану. У перші роки після війни Хорватія діяла інтуїтивно, не маючи чіткого розуміння того, які саме заходи необхідні для відбудови. Це призвело до певних ускладнень, зокрема, до того, що не всі постраждалі від війни отримали необхідну допомогу.

Ще один важливий урок полягає в тому, що відновлення вимагає значних інвестицій. Хорватія виділила на відновлення \$3,4 мільярда, що є значною сумою для невеликої країни. Однак навіть цих коштів не вистачило для того,

щоб повністю відновити всі зруйновані об'єкти.

Адже, відновлення має бути комплексним. Необхідно не лише було відновити зруйновані інфраструктуру та житло, а й сприяти економічному зростанню. *Хорватія* змогла досягти успіху в цьому, завдяки реформуванню економіки та залученню іноземних інвестицій.

До початку масштабних будівельних робіт Україна має подолати ще один важливий виклик – розмінування, розчищення завалів, розбирання будівельного сміття та оцінювання масштабів руйнувань.

Цей процес є складним і багатограним, і важливо враховувати досвід інших країн, які відновлювалися після воєнних конфліктів. Одним із найбільш негативних прикладів є відновлення Бейрута після вибуху в порту 2020 року. Одним із головних недоліків у процесі відновлення Бейрута була відсутність належної утилізації будівельного сміття. В результаті навколо міста та на окремих ділянках морського узбережжя досі можна побачити сміттєві «терикони».

Також при відновленні Бейрута не врахували думку місцевих жителів та їхніх реальних потреб. Це призвело до того, що місто відбудовували «латками», його райони суттєво відрізняються один від одного, і немає відчуття «єдиного цілого». Це, в свою чергу, стало однією з причин конфронтацій між мешканцями різних частин Бейрута.

Серед інших помилок, допущених при відновленні Бейрута, називають:

1. Спеціалізацію районів на спальні, ділові чи території для розваг. Цей підхід є характерним для середини минулого століття, але в епоху концепції «місто в місті» він є недоречним.

2. Нестачу зелених зон, пішохідної та велосипедної інфраструктури. Це призвело до того, що місто стало більш забрудненим та менш комфортним для життя.

Україна має можливість не припуститися таких помилок вже на етапі відновлення. Для цього необхідно:

1. Врахувати досвід інших країн, які відновлювалися після воєнних конфліктів.

2. Залучити до процесу відновлення місцевих жителів та їхні організації.
3. Забезпечити належну утилізацію будівельного сміття.
4. Створити всебічно розвинене місто з достатньою кількістю зелених зон, пішохідної та велосипедної інфраструктури.

Проаналізуємо ще унікальний досвід для повоєнної відбудови України уряду Швеції щодо подолання наслідків цунамі. Цунамі 2004 року завдало Шрі-Ланці величезних руйнувань. За оцінками, загинуло понад 30 тисяч людей, понад 1,5 мільйона людей залишилися без даху над головою, а економічні збитки оцінюються в \$10 мільярдів. Відновлення країни було складним і багатогранним процесом. Уряд Шрі-Ланки вжив низку заходів для подолання наслідків цунамі, зокрема:

1. Створення спеціальної агенції з відбудови з чіткою структурою. Комітет з відбудови нації складався з чиновників та бізнесменів високого рівня, він був створений так, щоб мінімізувати регуляторні перешкоди та швидко розгорнути діяльність.

2. Впровадження політики «відбудувати краще». *Шрі-Ланка* звела нові будинки за вищими стандартами, запровадила нові правила щодо будівництва, риболовлі та туризму у прибережних зонах, розробила освітні програми про те, що робити у випадку стихійних лих.

Ці заходи дозволили Шрі-Ланці досягти значних успіхів у відновленні. Вже через кілька років країна повернулася до нормального життя.

Однак, у процесі відбудови Шрі-Ланка також зробила ряд помилок, які слід враховувати Україні.

1. Відсутність добре спланованої політики з використання землі та управління будівництвом. Це призвело до дещо хаотичного процесу розподілу земельних ділянок та до різної якості будівництва.

2. Занадто сильне покладання на місцеву владу. Це створило диспропорції між регіонами.

3. Закриття агентства з відбудови занадто рано. Це перешкодило інституціоналізації досвіду та передачі знань.

Як висновок зазначимо, що нині Україна має використати досвід багатьох країн світу, яку у XX столітті мали відношення до бойових дій і повоєнного відновлення, адже сучасні війни, на відміну від попередніх, мають нові технології, а тому вони мають і нові управлінські технології, спрямовані на відновлення економіки, території, ресурсів. Ці управлінські технології в основному пов'язані з кооперацією ресурсів, соціальним партнерством, інвестиціями, підвищенням рівня участі інститутів представницької влади у процеси відновлення та ревіталізації.

3.2. Рекомендації щодо підвищення участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України

Особливість повоєнного відновлення України полягає в тому, що його необхідно розглядати як складову магістрального плану інтеграції до ЄС. Це означає, що відновлення має бути спрямоване не лише на відновлення фізичної інфраструктури, а й на створення конкурентоспроможної економіки, яка відповідає стандартам ЄС.

Для досягнення цієї мети Україні необхідно нашій державі провести ряд інституційних реформ, які сприятимуть:

- демократизації та верховенству права;
- економічній свободі та конкуренції;
- сталому розвитку.

Ці реформи будуть вимагати значних зусиль і ресурсів.

Наприклад, порівняльний аналіз показника валового внутрішнього продукту (далі - ВВП) різних країн на основі даних Міжнародного валютного фонду (далі – МВФ) демонструє, що номінальний доларовий внутрішній валовий продукт Боснії і Герцеговини зріс у понад 3 рази протягом 1996-2005 років, у Хорватії впродовж 1994-2003 років – удвічі; номінальний ВВП Іраку впродовж 2003-2012 років зріс у 13,8 разу. Цей досвід є унікальним у багатьох

аспектах, зокрема й у тому, що країна значно виграла від буму цін на нафту на початку 2000-х.

На основі цих даних можна зробити висновок, що зростання ВВП України у сім разів у доларовому еквіваленті до 2032 року є досить амбітною ціллю. Для її досягнення Україні необхідно буде подолати низку викликів, зокрема:

- відновлення інфраструктури, яка була зруйнована внаслідок російської агресії;
- проведення реформ, які сприятимуть економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності країни;
- залучення іноземних інвестицій.

На думку багатьох аналітиків, для досягнення цієї мети Україні необхідно буде запропонувати додаткові підходи та рішення, про які навіть не думали при попередніх успішних спробах відбудови країн після воєнних конфліктів.

Серед можливих підходів та рішень:

1. Децентралізація влади. Децентралізація дозволить залучити місцеві громади до процесу відновлення і підвищити ефективність використання ресурсів.
2. Інформаційна відкритість. Інформаційна відкритість сприятиме прозорості та ефективності процесу відновлення.
3. Участь громадянського суспільства. Участь громадянського суспільства дозволить забезпечити належне врахування інтересів всіх зацікавлених сторін.

Впровадження цих підходів та рішень вимагатиме від України значних зусиль і реформ. Однак, у разі успішного виконання, вони можуть забезпечити країні стійке зростання та процвітання в майбутньому.

На підставі проведено дослідження, наведемо конкретні пропозиції для України на прикладі досвіду Ізраїлю, зокрема:

1. Лібералізація економіки: Україна повинна скасувати державне регулювання цін та розподільну систему, щоб стимулювати приватну ініціативу та створити конкурентне середовище.

2. Розвиток інфраструктури: Україна повинна започаткувати реалізацію масштабних інфраструктурних проєктів, щоб забезпечити економічне зростання та покращити якість життя населення.

3. Зміцнення військової безпеки: Україна повинна розвивати свій військово-промисловий комплекс, щоб забезпечити власну оборону та стати більш привабливим партнером для міжнародної спільноти.

Повоєнна відбудова Боснії і Герцеговини є також важливим прикладом для України. Вона показує, що для успішної відбудови країни після війни необхідно забезпечити ефективну співпрацю між національними та місцевими органами влади, а також міжнародною спільнотою. Важливо також забезпечити політичну стабільність і належний рівень правової безпеки.

Україна, яка переживає війну з РФ, може багато чого запозичити із боснійського досвіду повоєнної відбудови. Боснія і Герцеговина була зруйнована війною, яка тривала з 1992 по 1995 рік. Після війни країна отримала значну міжнародну допомогу, але процес відбудови був тривалим і складним.

Зазначимо деякі аспекти досвіду Боснії і Герцеговини, які можуть бути корисними для України:

1. Важливість ефективної співпраці між національними та місцевими органами влади. У Боснії і Герцеговини національні органи влади були нездатні ефективно співпрацювати для реалізації спільних завдань. Це призвело до затримок у повоєнній відбудові та неефективного використання міжнародної допомоги. В Україні також існує ризик, що національні та місцеві органи влади не зможуть ефективно співпрацювати. Тому важливо розробити механізми, які сприятимуть такій співпраці.

2. Роль Верховного представника. Верховний представник щодо Боснії і Герцеговини відігравав важливу роль у повоєнній відбудові. Він сприяв реалізації ініціатив міжнародної спільноти та забезпечував політичну стабільність у країні. В Україні також може бути створена аналогічна посада, яка б сприяла ефективній реалізації повоєнної відбудови.

3. Участь неурядових та добровільних організацій. Неурядові та добровільні організації відіграли важливу роль у повоєнній відбудові Боснії і

Герцеговини. Вони надавали гуманітарну допомогу, допомагали відновлювати інфраструктуру та сприяли соціальній реабілітації постраждалих від війни. В Україні також може бути розширена участь неурядових та добровільних організацій у повоєнній відбудові.

Окрім цього, ще можуть бути корисними для України:

1. Оцінка пріоритизації, коли відбудова має базуватися на стратегічних цілях. Важливо визначити пріоритети, які будуть сприяти довгостроковому відновленню країни.

Для України пріоритетами відбудови можуть бути:

- Відновлення інфраструктури, яка була пошкоджена або знищена внаслідок війни.
- Реформи в галузі державного управління, які сприятимуть покращенню ефективності та прозорості влади.
- Соціальні програми, які допоможуть постраждалим від війни людям.

2. Ефективна боротьба з корупцією.

Корупція є серйозною проблемою, яка може негативно вплинути на процес відбудови. Іноземні донори повинні усвідомлювати корупційні ризики, з якими вони можуть зіткнутися у післявоєнних умовах. Вони повинні розробити механізми, які сприятимуть боротьбі з корупцією, наприклад, вимоги щодо прозорості використання міжнародної допомоги.

Україна також повинна вжити заходів для боротьби з корупцією. Це включає в себе реформи судової системи, посилення антикорупційних органів та підвищення прозорості діяльності державних органів.

3. Стратегічна візія.

Під час планування повоєнної відбудови необхідно мати чітке уявлення про те, якою країна повинна стати в майбутньому. Це допоможе визначити пріоритети та розробити ефективну стратегію відбудови.

Україна повинна розробити стратегію відбудови, яка буде відповідати її національним інтересам. Ця стратегія повинна бути спрямована на зміцнення економіки, забезпечення безпеки країни та створення справедливого

суспільства.

4. Повоєнна зміна політичних еліт.

Війна часто призводить до зміни політичних еліт. Це пов'язано з тим, що війна може призвести до втрати довіри до існуючих політичних сил.

Україна також може скористатися війною для зміни політичних еліт. Це дозволить сформувати нові політичні сили, які будуть більш відповідальними перед народом і будуть прагнути до миру та розвитку країни.

5. Збільшення ролі національних ініціатив та одночасне зменшення іноземного втручання.

План Маршалла є позитивним прикладом для України, яка зараз бореться з наслідками повномасштабної війни з РФ. План Маршалла показав, що міжнародна допомога може бути ефективним інструментом для відновлення економіки після війни.

Україна вже отримує значну міжнародну допомогу, але для повної відбудови їй знадобиться ще багато років. План Маршалла може бути корисним прикладом для України, як спланувати та реалізувати ефективну програму відбудови.

Експерти вважають, що досвід Південної Кореї може бути корисним для України. Зокрема, Україні слід:

1. Інвестувати в освіту та науку. Це дозволить підготувати кваліфіковані кадри, які стануть запорукою успішної відбудови.

2. Створити стимули для внутрішніх інвестицій. Це сприятиме розвитку національної економіки.

3. Орієнтуватися на виробництво продукції з високою доданою вартістю. Це дозволить Україні підвищити конкурентоспроможність на світовому ринку.

Досвід Південної Кореї не може бути повністю перенесений на Україну. Однак, вивчення цього досвіду може допомогти розробити ефективну програму відбудови, зокрема:

1. Розробити довгострокову стратегію відбудови, яка б враховувала особливості української економіки та міжнародні реалії.

2. Забезпечити ефективне управління процесом відбудови.
3. Сприяти розвитку приватного сектору.
4. Створювати сприятливий інвестиційний клімат.
5. Залучати міжнародну допомогу.

Післявоєнна відбудова Хорватії є яскравим прикладом того, як країна може подолати наслідки війни та досягти економічного зростання. Однак, як і будь-який інший досвід, він має свої уроки, які можуть бути корисними для України.

Один із ключових уроків полягає в тому, що відновлення неможливо здійснити без чіткого плану. У перші роки після війни Хорватія діяла інтуїтивно, не маючи чіткого розуміння того, які саме заходи необхідні для відбудови. Це призвело до певних ускладнень, зокрема, до того, що не всі постраждали від війни отримали необхідну допомогу.

Ще один важливий урок полягає в тому, що відновлення вимагає значних інвестицій. Хорватія виділила на відновлення \$3,4 мільярда, що є значною сумою для невеликої країни. Однак навіть цих коштів не вистачило для того, щоб повністю відновити всі зруйновані об'єкти.

Відновлення має бути комплексним. Необхідно не лише відновити зруйновані інфраструктуру та житло, а й сприяти економічному зростанню. Хорватія змогла досягти успіху в цьому, завдяки реформуванню економіки та залученню іноземних інвестицій.

У контексті України уроки Хорватії можна сформулювати наступним чином:

1. Необхідно розробити чіткий план відновлення, який враховуватиме всі аспекти, включаючи відновлення інфраструктури, житла, економіки та соціальної сфери.
2. Для реалізації плану необхідно залучити значні інвестиції, як з боку держави, так і з боку міжнародних партнерів.
3. Відновлення має бути комплексним і включати не лише відновлення зруйнованих об'єктів, а й реформи, спрямовані на економічне зростання та соціальний розвиток.

Важливо також зазначити, що досвід Хорватії не може бути повністю перенесений на Україну. Різні країни мають різні особливості, які необхідно враховувати при розробці плану відбудови. Однак вивчення досвіду інших країн може допомогти Україні уникнути помилок і досягти успіху в процесі відновлення.

Відновлення України після російської агресії є складним і тривалим процесом, який вимагатиме широкого залучення всіх зацікавлених сторін. Серед них важливу роль мають відігравати інститути представницької влади, зокрема ВР України, місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування.

ВР України має відігравати провідну роль у розробці та реалізації стратегії повоєнного відновлення. Для цього необхідно:

1. Створити спеціальну комісію Верховної Ради з питань повоєнного відновлення України. Ця комісія має розробити план відновлення, який враховуватиме всі аспекти цього процесу, включаючи використання землі, будівництво, соціальний захист та економічний розвиток.

2. Забезпечити прозорість і підзвітність процесу відновлення. Верховна Рада має регулярно інформувати суспільство про хід відновлення та відповідати на запитання громадян.

3. Забезпечити ефективне використання міжнародної допомоги. Верховна Рада має ухвалити законодавство, яке регулюватиме процес отримання та використання міжнародної допомоги.

Місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування мають відігравати важливу роль у реалізації плану відновлення на місцях. Для цього необхідно:

1. Створити спеціальні структури для реалізації плану відновлення на місцях. Ці структури мають бути підзвітні місцевим громадам.

2. Забезпечити прозорість і підзвітність процесу відновлення на місцях. Місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування мають регулярно інформувати громадян про хід відновлення.

3. Забезпечити ефективне використання місцевих ресурсів. Місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування мають розробити програми

використання місцевих ресурсів для відновлення.

З метою підвищення участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України необхідно також:

1. Провести освітню кампанію для громадян та представників інститутів представницької влади щодо важливості участі в процесі відновлення.
2. Створити механізми залучення громадськості до процесу відновлення.
3. Забезпечити ефективне співробітництво між інститутами представницької влади та іншими зацікавленими сторонами.

Реалізація цих рекомендацій допоможе забезпечити ефективне та справедливе повоєнне відновлення України.

Висновки до розділу 3

У ході дослідження визначено перспективні напрями розвитку механізмів участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України, серед яких висвітлення і запровадження міжнародного досвіду і кращих вітчизняних практик відновлення держави.

Надано відповідні практичні рекомендації представницьким органам влади, зокрема Верховній Раді України щодо підвищення участі кожного народного депутата у повоєнній відбудові України, а також обласним і місцевим радам депутатів, які у період війни з РФ і повоєнного відновлення України мають сповна використати ресурси реформи децентралізації та демократизації, проведені в нашій державі до війни.

Зазначено, що патріотично налаштовані депутати різних рівнів мають створювати різноманітні майданчики для залучення інвестицій від внутрішніх і зовнішніх партнерів для відновлення зруйнованої інфраструктури на різних територіях України, проводити заходи з відновлення довіри громадян до державних інституцій влади, зокрема, до представницьких, шляхом своєчасного і правдивого інформування суспільства про процеси відновлення держави. .

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Визначено наукові підходи до обґрунтування участі інститутів представницької влади в державі, які визначають принципи виборності та колегіальності у здійсненні повноважень обраних осіб до парламенту і місцевих рад базовими для визначення і реалізації державної політики.

Зазначено, що національне (народне) і регіональне (місьцеве) представництво формує відповідні (представницькі) органи публічної влади, які суттєво відрізняються від органів державної влади особливістю суспільних відносин між державою, суспільством і громадою, що ґрунтуються на політичній культурі їх суб'єктів, прозорості та підзвітності їхніх політичних інститутів, які здійснюють публічне управління в державі чи на її територіях.

З'ясовано, що сучасний погляд науковців на поняття «представницька влада» пов'язаний із парламентом, який відображає інтереси усіх верств населення і відіграє ключову роль на підставі принципу поділу влади та делегуванні повноважень, які передбачають збереження конституційного устрою держави, її незалежності і суверенітету.

2. Уточнено понятійне поле дослідження у системі «представницька влада - представницькі органи влади – інститути представницької влади», які розглянуті в аспекті формування і розвитку суспільних відносин між державною і громадянським суспільством.

З'ясовано, що представницька влада ґрунтується на засадах учасницької демократії, в основі якої лежить поліархія (влада багатьох), яка формує засади її легітимності за допомогою відповідних нормативно-правових актів, судових рішень, інших інструментів політичного контролю і політичної комунікації. Толерантність і консенсус є базовими інститутами представницької влади, які забезпечують участь активних громадян у виборчому процесі, як активних чи пасивних виборців; представницька влада - є набір правил, що регулюють дії окремих осіб та утворюють конституційну (базову) структуру суспільства; представницькі органи влади – це громадсько-державні інституції, сформовані

шляхом загальнонаціональних чи місцевих виборів, які їх реалізують у законний спосіб.

3. Обґрунтовано нормативно-правові, організаційні й кадрові механізми участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України, які включили, відповідно, перелік нормативно-правових актів щодо збереження державності в умовах російсько-української війни, комплекс заходів, пов'язаних із переведенням економіки країни на воєнний лад та на відновлення інфраструктури, залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій, активізацію ролі парламентарів і депутатів усіх рівнів для забезпечення переможного миру над рф – країною агресором.

Акцентовано увагу на посиленні дипломатичної діяльності Верховної Ради України та її депутатів з метою забезпечення перемоги України у російсько-українській війні шляхом: формування і зміцнення антиросійської коаліції на міжнародному рівні; реалізації фінансової і військової підтримки нашої держави; продовження і поглиблення санкційної політики щодо рф.

Зазначено, що представницькі органи влади (державні, місцеві) забезпечують законодавчий процес й інститут референдуму, які часто поєднуються у формах публічного обговорення, зворотного зв'язку тощо.

4) Визначено перспективні напрями розвитку механізмів участі інститутів представницької влади у повоєнній відбудові України, до яких віднесено врахування міжнародного досвіду виходу з криз країн, які потерпали від зовнішньої воєнної агресії - Ізраїль, Федерація Боснії і Герцеговини, Сербська Республіка, Хорватія, ФРН. Кожна з них визначились у пріоритетних напрямках реалізації масштабних інфраструктурних проєктів, спрямованих на забезпечення власної оборони; зміні системи публічного управління, яка була спрямована на лібералізацію економіки, розвиток інфраструктури та зміцнення військової безпеки; розвиток неурядових та добровільних організацій; міжнародне співтовариство.

5. Надано практичні рекомендації представницьким органам влади щодо підвищення їх участі у повоєнній відбудові України, спрямовані не лише на відновлення фізичної інфраструктури, а й створення конкурентоспроможної

економіки, яка відповідала б стандартам ЄС.

Запропоновано: проведення ряду інституційних реформ щодо демократизації та верховенству права, економічної свободи та конкуренції, сталого розвитку; можливі підходи та рішення щодо посилення процесів децентралізації влади, інформаційної відкритості, участі громадянського суспільства, ефективної боротьби з корупцією, стратегічного планування, повоєнної зміни політичних еліт, збільшення ролі національних ініціатив та одночасне зменшення іноземного втручання.

Зазначено, що відновлення України має бути комплексним і включати не лише відновлення зруйнованих об'єктів, а й реформи, спрямовані на економічне зростання та соціальний розвиток.

Для цього:

- ВР України має: створити спеціальну з питань повоєнного відновлення України; забезпечити прозорість і підзвітність процесу відновлення; забезпечити ефективне використання міжнародної допомоги; посилити підготовку кваліфікованих кадрів, які стануть запорукою успішної відбудови шляхом збільшення інвестицій в освіту і науку; створити стимули для внутрішніх інвестицій, що сприятимуть розвитку національної економіки; орієнтуватися на виробництво продукції з високою доданою вартістю;

- місцеві органи влади мають: створити спеціальні структури для реалізації плану відновлення на місцях; забезпечити прозорість і підзвітність процесу відновлення на місцях; забезпечити ефективне використання місцевих ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алмонд Г. Гражданская культура и стабильность демократии / Г. Алмонд, С. Верба // Полит. исслед. 1992. № 4. С. 12–133.
2. Боснійський досвід повоєнної відбудови The Page. URL: <https://dyvys.info/2023/09/29/yak-vykorystaty-bosnijskyj-dosvid>
3. Виборчий Кодекс України від 19.12.2019 р. № 396-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20/conv#n127>
4. Вятр Е. Социология политических отношений : пер. с пол. / Е. Вятр; под ред. и с предисл. Ф. М. Бурлацкого. М. : Прогресс, 1979. 436 с.
5. Гошовська В. А. Парламентаризм : підручник. 2-ге вид., допов. й розшир. / В. А. Гошовська [та ін.]. Київ : НАДУ, 2019. 704 с.
6. Гошовська В. Парламентаризм як особлива система публічного управління в контексті сучасних глобалізаційних викликів. Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього: матеріали міжнар. наук. – практ. конф. (Київ, 7-8 червня 2022 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ: ННІ ПУДС КНУ імені Тараса Шевченка, 2022. С. 11-12. <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/316/files/dbca2488-6b24-4608-9db6-0931798c158b.pdf>
7. Гошовська В. А., Орлів М. С. Використання хмарних технологій у підвищенні кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Підготовка фахівців у галузі знань «Державне управління» : матеріали щоріч. наук.-практ. конф. за між нар. участю (Київ 6-7 листопада 2014 р.) / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, М. М. Білинської, В. М. Сороко. Київ : НАДУ, 2014. С. 231–232.
8. Гошовська В. А., Пашко Л. А., Фугель Л. М. Кадровий менеджмент як складова управління людськими ресурсами в системі державного управління : навч.-метод. матеріали / упоряд. Ю. В. Стрілецька. Київ : НАДУ, 2013. 96 с.
9. Гошовський В. Верховна Рада України ІХ скликання в умовах війни з рф: успішні практики та складні рішення. Конституційний вимір українського

цивілізаційного вибору : матеріали IV-го Конгресу парламентаристів до Дня Конституції України (Київ, 28 черв. 2023 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, В. А. Гошовської. Київ : Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2023. 84 с.

10. Даймонд Л. Консолідація демократії і політична культура» / Демократія: Антологія / Упоряд. О. Проценко. К.: Смолоскип, 2005. С. 882 – 942.

11. Даниленко Л.І. Участь громадян у політичних процесах шляхом звернення та петицій до органів влади. Політична участь як показник рівня політичної культури суспільства: практичний посібник /авт. кол.: В.А.Гошовська [та ін.]: за ред. В.А. Гошовської. Київ : НАДУ, 2021. 130 с., С. 95 – 112.

12. Даниленко Л.І. Стандартизація діяльності представницьких органів влади в Україні. Інституціоналізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів: матер. щорічн. Всеукр. н.-практ. конф. за міжн. участю (Київ, 24 трав. 2019 р.): у 5 т. /за заг.ред. А.П.Савкова, М.М.Білінської, О.М.Петроє. Київ: НАДУ, 2019. Т.5. С. 10 – 12.

13. Даниленко Л.І. Зміна вимог до діяльності державних службовців України в умовах війни з РФ. Державна служба України: сучасні виклики та перспективи повоєнної трансформації : зб. тез щоріч. міжнар. круглого столу (Київ, 17 черв. 2022 р.) : / за заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ : Навч.-наук. ін-т публ. упр. та держ. служби Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2022. 230 с., С. 23-26. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/308/files/83f6fe7a-0d2c-437f-952a-58f699c0bc46.pdf>;

14. Даниленко Л.І., Аліксійчук О.В. Український парламент і парламентаризм: політико-правовий аспект. Наукові перспективи. № 10(40). 2023. С. 90-100. <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/7029/7069> DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-10\(40\)-90-100](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-10(40)-90-100).

15. До тероборони від початку вторгнення РФ вступили 100 тисяч людей – Нацгвардія.

<https://web.archive.org/web/20220305230801/https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-teroborona/31738002.html/>, дата звернення 11.11.2023.

16. Дудко І. До питання про дипломатію і міжнародні зв'язки Верховної Ради України в умовах широкомасштабної агресії РФ. *Вісник Львівського університету*. Серія філософсько-політологічні студії. 2022. Випуск 42. С. 202-219. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/42_2022/27.pdf, дата звернення 04.04.2024.

17. Етика, парламент, журналісти: міжнародні стандарти та досвід взаємодії : збірник документів / пер. з іноз. мов. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2017. 155 с.

18. Журавський В. Український парламентаризм на сучасному етапі: теоретико-правовий аспект : монографія. Київ, 2001. 248 с.

19. Інститут законодавства Верховної Ради України: новий вимір дослідницької служби парламенту / упоряд. : О. Л. Копиленко, Є. Р. Бершеда ; Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2019. 113 с.

20. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

21. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 10.11.2023).

22. Концептуальне законотворення: теоретична модель та практична доцільність / за заг. ред. О. Л. Копиленка. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2018. 200 с.

23. Копиленко О. Л., Богачова О. В. Законотворчість і законодавство : хрестоматія. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2011. 904 с.

24. Крейденко В.В. Еволюція парламентаризму в сучасній Україні. Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього: монографія /авт. кол. Л. Г. Комаха, І. В. Алексеєнко, В. А. Гошовська та ін.; за заг. ред. Л. Г. Комахи, І. В. Алексеєнко. К.: ВПЦ "Київський університет", 2022. 976 с., С. 57-91. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/333/files/a9765d11-a010-45fd-8927-75fad1b63a5e.pdf>, дата звернення 04.04.2024.

25. Кудласевич О. Позитивний досвід співвідношення держави і ринку у повоєнному відновленні економіки. Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. Електрон. дані. К., 2023. 125 с. URL: <http://ief.org.ua/wpcontent/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-rekonstrukcii-uroky-dla-Ukrainy.pdf>, дата звернення 04.04.2024.

26. Лідія Даниленко. Моральна відповідальність публічних службовців - потенціал ефективного відновлення України: Професіоналізація державної служби: вітчизняні виклики та європейські орієнтири : матеріали Міжнар. круглого столу до Дня державної служби (Київ, 20 черв. 2023 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, Н. М. Корчак, Н. Б. Ларіної. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2023. 200 с., С. 43 – 45.

27. Максименцева Н.О. Публічне адміністрування у галузі використання і охорони надр в Україні: монографія. Дніпро: Ліра, 2018. 464 с.

28. Мельник А., Адамик В. Інтелектуалізація процесу реалізації стратегій регіонального розвитку: виклики сучасного стану та шляхи розв'язання проблем. *Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах війни та післявоєнної відбудови України*: матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Тернопіль, 31 травня 2022 р. Тернопіль, 2022. С. 55–60.

29. Названо вартість воєнних збитків інфраструктурі України. Слово і Діло (укр.). <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/25/novyna/suspilstvo/nazvano-vartist-voennyx-zbytkiv-infrastrukturi-ukrayiny>, дата звернення 11.11.2023.

30. Нечипоренко М. Відродження після війни. Світовий досвід економічного успіху для України. The Page. URL: <https://thepage.ua/ua/news/yaki-varianti-vidnovlennya-ukrayiniye-upovoyennij-chas>, дата звернення 04.04.2024.

31. Оболенський О. Ю. Державна служба : підручник. Київ : КНЕУ, 2006. 472с.

32. ООН: Близько восьми мільйонів українців утекли від війни. <https://www.dw.com/uk/oon-blizko-vosmi-miljoniv-ukrainciv-utekli-vid-vijni/a-64628526>, дата звернення 11.11.2023.
33. Парламентаризм: реєстр термінів і понять: друге видання / О. Л. Копиленко та ін. Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2014. 498 с.
34. Парламентські підсумки 2022 року. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/231794.html>, дата звернення 11.11.2023.
35. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua>, дата звернення: 07.04.2024.
36. Політика, право і влада в контексті трансформаційних процесів в Україні : монографія / [за ред. І. О. Кресіної]. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. 304 с.
37. Політична участь як показник рівня політичної культури суспільства: практ. посіб. / авт. кол. : В. А. Гошовська та ін.; за заг. ред. В. А. Гошовської. Київ: НАДУ, 2021. 112 с. (Наукова школа вітчизняного парламентаризму. Серія «Бібліотека народного депутата»).
38. Представницька влада у державотворчому процесі України: монографія / за ред. В.А. Гошовської. Київ : НАДУ, 2018. 384 с.
39. Про введення воєнного стану: Указ Президента. № 2102-IX від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>, дата звернення: 06.11.2023.
40. Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України: Указ Президента № 2101-IX від 23.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63/2022#Text>, дата звернення: 06.11.2023.
41. Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку установок зберігання енергії: Закон України. 2046-IX від 15.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2046-20#Text>, дата звернення: 08.11.2023.
42. Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення завдань та основ підготовки і ведення національного спротиву: Закон України. 2024-IX

від 27.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2024-20#Text> , дата звернення: 05.11.2023.

43. Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву»: Закон України. 2237-IX від 03.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2237-20#Text> , дата звернення: 08.11.2023.

44. Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву щодо вдосконалення порядку комплектування і соціального забезпечення Сил територіальної оборони Збройних Сил України та добровольчих формувань територіальних громад: Закон України «» 2170-IX від 01.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2170-20#Text>, дата звернення: 08.11.2023.

45. Про внесення зміни до розділу IV «Прикінцеві положення «Закону України «Про Службу військового капеланства»: Закон України. 2131-IX від 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2131-20#Text>, дата звернення: 08.11.2023.

46. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування питань, пов'язаних із військовополоненими в особливий період: Закон України «» 2158-IX від 24.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2158-20#Text> , дата звернення: 08.11.2023.

47. Рейтерович І.В. Трансформація представницького правління в умовах глобалізації. Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього: монографія /авт. кол. Л. Г. Комаха, І. В. Алексєєнко, В. А. Гошовська та ін.; за заг. ред. Л. Г. Комахи, І. В. Алексєєнко. К.: ВПЦ "Київський університет", 2022. 976 с., С. 91-127. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/333/files/a9765d11-a010-45fd-8927-75fad1b63a5e.pdf>, дата звернення 04.04.2024.

48. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері активної протидії агресії у кіберпросторі: Закон України. 2470-IX від 28.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2470-20#Text>, дата звернення: 08.11.2023.

49. Про внесення змін до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України. 2491-IX від 29.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2491-20#Text>, дата звернення: 08.11.2023.

50. Про внесення змін до деяких законів України щодо здійснення моніторингу потенційних загроз національній безпеці України у сфері економіки: Закон України. 2182-IX від 01.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2182-20#Text>, дата звернення: 08.11.2023.

51. Про внесення зміни до пункту 5-2 розділу 9 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» щодо застосування його положень під час дії воєнного стану»: Закон України 2175-IX від 01.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2175-20#Text>, дата звернення: 08.11.2023.

52. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб: Закон України. 2257-IX від 12.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2257-20#Text>, дата звернення: 08.11.2023.

53. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб: Закон України. 2257-IX від 12.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2257-20#Text>, дата звернення: 08.11.2023.

54. Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану: Закон України. 2561-IX від 06.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2561-20#Text>, дата звернення: 08.11.2023.

55. Про внесення змін до Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»: Закон України. 2762-IX від 16.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2762-20#Text>, дата звернення: 08.11.2023.

56. Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та інших законодавчих актів України щодо здійснення оборонних та публічних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану: Закон України

2526-IX від 16.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2526-20#Text>, дата звернення: 08.11.2023.

57. Про внесення змін до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення дозвільної діяльності у сфері використання ядерної енергії»: Закон України 2755-IX від 16.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2755-20#Text>, дата звернення: 08.11.2023.

58. Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань: Указ Президента. № 2106-IX від 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66/2022#Text>, дата звернення: 07.11.2023.

59. Про затвердження Указу Президента України "Про продовження строку проведення загальної мобілізації: Закон України № 3565-IX від 6.02.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3565-20#Text>, дата звернення: 07.04.2024.

60. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України. 2174-IX від 01.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2174-20#Text>, дата звернення: 08.11.2023.

61. Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні»: Постанова ВРУ. 2188-IX від 14.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-ix#Text>, дата звернення: 08.11.2023.

62. Рейтерович І. В. Особливості предметного поля government relations. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. №1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1372>, дата звернення 04.04.2024.

63. Роулз Д. Політичний лібералізм. *Сучасна політична філософія. Антологія*. Київ : Основи, 1998. С. 192–238.

64. Словник-довідник правових, політологічних, соціологічних та економічних термінів : навчальний посібник / уклад.: І. П. Байрак, В. К. Збарський, О. В. Грабовський, В. І. Курило, Л. І. Курило. Київ : Міленіум, 2008. 296 с.

65. США отримали підтвердження депортації українців до РФ проти їхньої волі – Пентагон. <https://web.archive.org/web/20220509221602/https://prm.ua/ssha->

[otrymaly-pidtverdzhennia-deportatsii-ukraintsiv-do-rf-proty-ikhnoi-voli-pentahon/](https://web.archive.org/web/20220307171559/https://ua.interfax.com.ua/news/genera),

дата звернення 11.11.2023.

66. Україна допомогла евакуюватися 146 тис. іноземних студентів та вимагає від РФ припинення вогню для гуманітарних коридорів – МЗС.

<https://web.archive.org/web/20220307171559/https://ua.interfax.com.ua/news/genera/809042.html>, дата звернення 11.11.2023.

67. Україно-британський проєкт «Інноваційні міста: кращі практики післявоєнної відбудови». URL: <https://www.facebook.com/events>, дата звернення 04.04.2024.

68. Arter D. The Model of Parliaments in the Future? The case of the Finnish Committee for the Future / D. Arter. Polittikka, 2000. 42(3). P. 149–163.

69. Dahl R. Democracy and Its Critics / R. Dahl. Yale : Yale University Press, 1989. 1562 p.

70. Lijphart A. Constitutional Choices for New Democracies / A. Lijphart // Journal of Democracy. 1991. Vol. 2. N 3. P. 42–48.

71. Sources of the Political Thought of James Madison. Indianapolis : Bobbs Merrile, 1973. P. 501–509.

72. Valentyna Goshovska, Lydiia Danylenko, Ihor Chukhrai, Nataliia Chukhrai, Pavlo Kononenko Normative-Legal and Information Security of Socio-Political Processes in Ukraine: a Comparative Aspect IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security, VOL.22 No.10, November 2022. pp. 55 – 66. ULR: http://paper.ijcsns.org/07_book/202210/20221009.pdf, дата звернення 04.04.2024.

73. Valentyna Goshovska, Volodymyr Kreidenko, Viktoriia Sychova, Ihor Reiterovych, Iryna Dudko. Strategic guidelines for the development of Ukrainian parliamentarism in the conditions of globalization. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research, 2022, issue 12/02-XXVIII. P.198 – 202. http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120228/papers/A_34.pdf, дата звернення 04.04.2024.

